

PAPER DETAILS

TITLE: HUKUKU CEZADA MÜRURU ZEMAN

AUTHORS: Vehbi BEY

PAGES: 617-664

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97472>

Hukuku Cezada

MÜRURU ZEMAN

I

Başlangıç

Mevcut şeraî filin ikâından itibaren muayyen bir müddetin cereyanı ile, eski vaziyetlerin yeni şekillere istihale edeceğini hemen umumiyetle kabul eylemiştir. Hukukî meselelerde ayrı ve cezaî meselelerde ayrı olan bu tebadüller aynı zamanda da ayrı sebeblere irca olunmaktadır :

Ciheti hukukîyede mururu zaman bazen sırf iktisabî-*l'effet d'acquérir*- olur. bilfarz malik sıfatile elinde bulunan bir gayrı menkulü, tapo sicillinde mukayyet olduğuna veya olmadığına göre, bila niza muayyen bir müddet yedinde bulunduran kimsenin hakkına itiraz olunamaz (K, M, Ma, 638, 639, Fıkra, I). Menkul bir mal üzerinde de keزالık muayyen bir müddet nizasız ve fasılasız tasarruf aynı neticeyi verir (keza, Ma, 701). Bazen de iskatî-*l'effet d'être libéré*- olur. Netekim tapo sicilline nazaran sahibi yirmi sene evvel vefat etmiş veya gaipliğine hükmedilmiş bir kimsenin uhdesinde mukayyet bulunan gayrı menkule, yirmi sene aharın malik sıfatile tasarrufu, ölü veya gaip varislerinin hukukunu iskat edeceği gibi (k, M. Ma, 639, Fıkra, 2); kanunun istisnaî bir serahatine mukarın olmiyan her dava hakkı da müddeti muayyenesinin hitamında sakit olur. Bunun sebebi "menfeati ictimaiye mülâhazesile eski zamanlara ait deâvinin bertaraf edilmesi ve hafızadan silinmiş olan davaların artık ademi istimai münasip görülmüş" [1] olmaktan ibarettir. Çünkü bu

[1] — Fransız hukuku medeniyesi, (terceme) -Planyol-c, II; vecaip; Ba, 4; vecaibin sukutu sebepleri; Fa, 9, mururu zaman; S, 166.

suretle davaların meşruiyeti için tayin edilen ve adalet temin edilmiş olmak için kâfi görülen âzamî müddet zarfında bir iddia dermeyeran etmemiş olması müddeinin sukutu hakkına ve yine aynı sebeple tasarrufu bu yolda bir muarazaya maruz kalmamış olan vaziyet için bir hak iktisabına vesile verir .

Vakıa fert tarafından kendisine iras edilen bir zararın musamaha veya iğmaz olunması suretile hakkı davanın ademi istimali hey'eti ictimaîyenin hakkı tecziyesine müessir olmamak icab eder; fakat mütehakkak olan bu hakkı tecziye cemiyet için bila müddet mahfuz mudur? yoksa o da bir zaman ile mukayyet midir?

Bunu tayin edebilmek için evvelemirde hakkı tecziyenin mesnedini tesbit etmek iktiza eder; Taki o sebebin zemandan müteessir olup olmadığı tetkik edilerek keyfiyyet kabili izah olsun. Eğer tevalii eyyam mezkûr sebebe müessir değilse mururu zaman kabul edilmemek iktiza eder; ve eğer müessir ise bu tesirin tamam olması için lâzım gelen müddet ona göre tayin edilir. Halbuki bu telekki muhtelif cezaî mesleklere göre çok tefavüt eyler; ve binnetice mururu zamanın cevaz va ademi cevaziyle şeraiti de ihtilaf eder.

Şüphesiz ki ceza fili cürmiye karşı mütecavezun aleyhin bir mukabelesi addedildiği zamanlarda tecavüzün vukuundan itibaren muayyen veya pek uzun zamanın mururu bu intikamı şahsî hakkını refetmedikten başka bu mukabele beşerî olmaktan ilahî olmağa inkılap eylediği vakitlerde de aynı hususiyeti muhafaza eylemiştir.

Hatta Romalılarda da (Roma tarihine göre 736-737 yani milattan evvel 18-17) ancak -*lex Julia, de adulteriis* - zina hakkındaki Jül Sezar kanunu şehvî suçlar -*delicta carnalia*- (fuhşa tavassut - *lenocinium*-, zina- *adulterium*-, ırza geçmek- *stuprum* -) için beş senelik bir mururu zaman kabul ediyor. Daha sonraki Roma şerayinde şehvî suçlardan mada umumî cürümler - *crimina publica*- için yirmi seneye çıkarılan ve ancak şehvî suçlar -*delicta carnalia*- ve diğer... meselâ ihtilas -*pecula*- gibi bazıları için aynen muhafaza olunan bu beş sene mururu zaman

ihtimal ki halk an'anasında kendisine dinî bir mağferet ve istifa atfedilen - *Lustrum* - devrine müsteniden kabul edilmiştir.

Maamafih Roma hukukunun son devirlerinde bile baba katli - *Parricidium* - çocuk tebdili - *Suppositio Partus* - tebdili din - *L'apostasi* - için mururu zaman mümkün değildi.

Hakkı dava mururu zamanını şu yolda umumî kaidelere rapteden Roma kukuku mahkûmiyet için mururu zamanı asla tecviz etmiyordu.

Romanın mutlak, yani kat' ve tatili caiz olmayan mururu zamanını eski Fransız hukuku, mururu zemana gayri tabi tutulacak kadar şedid addolunan bazı cürüm (cinayet) - *crime* - ler ile kısa mururu zemana tabi bazı suçlardan madası için muhafaza etti. Ve oradan kaidei umumîyye olarak iktibas edildi. Ancak mutlak olduğundan, kanunen hakkı takip ve tenfiz mururu zamanlarına şamil olmak lazım gelen bu hükmü umumîyi tatbikat iki suretle takyit eyledi : Bir defa cezaî mahkûmiyetler otuz senede hakikaten icra edilmediği taktirde mururu zamana ugrar. Diğer taraftanda hukuku şahsiyyeye müteallık davalar mururu zaman itibariyle hukuku umumîyyeye tabidir.

Cermenler Kurunu vustada mururu zamanı hiç kabul etmemişlerdi; hatta Karolinada mururu zaman hakkında bir îma bile yoktu. Cermen kanunlarının bu sükûtu on yedinci asır başlangıcına kadar devam etti. Nihayet 1616 da Baviyera hukuku tarafından ilk evvel kabul edilmiş ve Prusya (1620) ve aşağı avusturya- *Basse Autriche* - da (1656) onu takip eylemiştir. Hukuku amme ictihad. *La doctrine de droit commun* - ları mururu zamanın esasını mücrumun selahı faraziyesinde, ve bundan dolayı ne memleketten firar etmiş, ne yeni bir cürüm irtikâb eylemiş, ne fiilin menafiine tesarruf etmiş olmamasında buluyor. Çok ağır cürümler için de alelekser mururu zaman reddolunmuştur.

Felsefî devri müteakip 1791 ve 4 üncü sene mutavassıt kanunlarının hâkîmin cürme ıtılay gününden itibaren üç sene tayin ve müddei umumînin muracaatı ile yeniden başlayacağını tasrih eyleyerek (3 Brumaire sene IV kanunu, Ma, 9, 10) ihzar

ettiği fikri 1808 kanunu meydana koymak suretiyle hakkı takip ve tenfizi ceza mururu zamanlarını kabul eyledi. Fransız hukukunun taknin eylediği bu fikir Cermen kanunları tarafından da peyderpey (Avustriya, 1803; Saxe, 1838) kabul, ve ancak i'dam veya müebbeden hüriyetten mahrumiyeti müstelzim cürümler bundan istisna edilmiş ise de bilâhare imparatorluk kanunu cezası Fransız fikrini bütün manasiyle takip eylemiştir .

Asrî kanunlarda hâkim bulunan telekkiye karşı tamamen gayrı hassas kalan Anglo - Americaine kanunlar mururu zamanı kabul etmiyen an'anelarına sedakatlerini muhafaza etmişlerdir[2].

II — Medenî müessesatı hukukıyye arasında kanuni bir mevki ihraz eden mururu zamanın sebebine gelince : Bu her cezaî meslekin kendi telekkisine göre mururu zemana izafe ettiği bir vasıf şekline inkılap etmektedir; şu kadar ki bu vasıfların verecekleri neticeler, çok farklı netaice müncer olacakları için, tayin ve kanunumuze tatbik edilmek zarurîdir.

Cezayı mücrimin ıslahına bir vasıta addeden bazı müellifler cürümden sonra geçen uzun seneler esnasında failin hüsnü halini evvelki filinden nedametinin delili addederek, bir faide mulahaza etmediklerinden, artık tecziyesine mahal görmiyorlar. Hatta bazıları bu nazariyeyi daha ileri götürerek fili memnuun ikamı müteakıp, takibi kabil bulunduğu bütün müddet esnasında, failin mütemadî bir takip korkusu, bir ceza endişesi yaşayacaklarını ve ekseriya bir vicdan azabı hissedeceklerini ileri sürüyor ve bunda nefsi zecrin gayelerini görmek istiyorlar [3]. Halbuki takip korkusu bir cezanın infazı madîsini taviz

[2] — Nazarî ve amelî mufasssal Fransız hukuku cezası, -Garraud-C, II; Kit, 2; Ba, 3; Fa, 2;§ CXXX; N: 725; S, 545.§ CXXXI; N: 734; S, 565. ceza kanunu ve ceza usulü muhakemesi dersleri, -Roux-ceza usulü muhakemesi, Ba, 4; Fa, 1; kısım, 2, c, 4; N : 461; S, 579-580 . mufasssal Alman hukuku cezazı,-Von Litsz-, C, I; Kit, 2, IV; N: 76, mururu zaman; III; S, 430-431.

[3] — Ceza kanunu ve ceza usulü muhakemesi dersleri, -Roux-, hukuku ceza, Ba, 4; Fa, 4; N: 5; ceza mururu zamanı, N, 333; S, 399. da "maamafih şaria iştirak ederek değil, fakat hakikî bir mubalağa ile

edemiyeceği gibi, mücrimlerin galip bir ekseriyetinde de nedamet hissinin hasıl olduğu vaki değildir. Hele vicdan azabıyla cezayı çekmiş olmak faraziyesi çok safdilâne bulunduktan başka [4] öyle addedilse bile bu rücu' nihayet kasten ika edilmiş fiillerde vaki olabilecek bir aksülamel olabilir. Halbuki mururu zamanı kanun metinleri, münhasıran cürümler için değil, kabahatler için de kabul eylemekte müttefiktirler. Kaldı ki kanunlardaki telekkininde yanlış olduğu ictihad edildiği taktide, bu mülâhaza ile yapılacak tadil cürümler için uzun veya kısa bir müddetin mururiyle hakkı takip ve tenfiz sakit olduğu halde kabahatler için sakit olmamağı, ilanihaye mahfuz kalmağı intac eder; bu ise kanunî mahiyeti itibariyle daha şedid olan cürümlere kabahatlerden daha bariz bir mumtaziyet vermekten başka bir şey değildir.

İcabî mektep taraftarlarına yani pozitivistlere gelince: Onlar haddi zatında mücrimiyyeti gayrı tabiî bir hal addettikleri için bunu tabiî şekle irca' etmek bir zaruret olduğuna kani'dirler. Cezayı da her hangi ictimaî ve hayatî bir vaziyetin gayrı tabiîliğini tadile vesile addederler. Bu gayrı tabiîlik mahsus bulundukça hakkı tecziyenin de mahfuz olduğunu, ve eğer muayyen bir müddetin mururiyle bu gayrı tabiîlik bir tabiîliğe inkılab etmiş ise artık sebebi tecziye de mürtefi' olacağını dermeyen

mahkûmun kendisini derdest edilmiş görmek rahatsızlığı ve endişesi ile cezasını çektiğini iddia edecek kadar ilerisine de gitmeksizin, cemiyetin bu kadar uzun müddet kendisini unutturmağı bilen bir kimseye merhamet ettiği doğru olduğu gibi, mururu-zemana nail olmak için mahkûmu gizli bir hayat yaşamağı icbar etmek nizamı ammenin faidesini bulduğu bir tedbiri siyasîdir, diye biraz tadil ile yalnız hakkı tenfize hasrediyor .

[4] — "Eğer suc failinin kanunî cezadan başka bir elem ile hatası kefarete uğramış olursa bu ceza haddi zatında meşru' olmaktan uzaktır; zira cezada adaleti mutlaka kefarete kaidesine istinad eder. Fakat kefaretin..... hakikaten eda edildiğinin subutunu istilzam eden bu sebeple ancak ahvali istisnaiyede istişhat edilebilir." Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyesi -Haus- C, II; Kit, 4; Ba, 3; Fa, 3, I; N: 1319; S, 523.

ediyorlar. Bu gayrı tabiiliği atfetdikleri sebebe göre bunların noktai nazarları da tehalüf ediyor demektir:

1; Mücrimiyeti sırf bir ruhun hilkatindeki nekîseye atfedilenler ve binaenaleyh ıslahını veya terhibini imkânsız görenlerin onun ikamandan itibaren uzun veya kısa bir zaman geçmesi ile tecziye zaruretinin mürtefi' olmayacağına kail oluyorlar.

2; Bunu marazî bir hal addedenler teşeffi eseri gördükleri takdirde, zaten bu hali marazî için bir devâ mahiyetinde addettikleri ceza tertibine ihtiyaç kalmadığı kanaatinde bulunuyorlar. Bu itibarla üzerinden yalnız muayyen bir müddet geçmekle suçun imkanı tecziyesi mürtefi' olacağını kabul etmediklerinden bu zaman esnasındaki harakâtı, fiil meydana çıktığı vakitdeki hayati vaziyeti, şahsî ve hususî şeraiti mücrimin ruhiyyetinde bir selah eseri gösteriyor, artık cemiyet için tekrar suç işlemesinden korkulan muzur bir unsur olmadığı kanaatini tevliid ediyorsa, işte bu anasırın iltihakile mukayyet bir mururu zaman kabul ediyor [5]. Bu suretle ilanehaye hakkı tecziyenin mahfuziyeti ceza mefhumunun tamamen nakîzi bir netice verir. Çünkü velev musab olduğum gerek hûkî ve gerek marazî bir gayrı tabiiliğin tedavisi bile alelade rızama muallaktır. Ancak ictimai bir tehlike teşkil eden ve buna mebni ledelhace cebren bir ıstıfaya (rüyeti hesaba) tabi olmak lazım gelen haller istisna teşkil ederler. O halde üzerinden seneler geçmiş olan bir filin her hangi bir zamanda tecziyesi menfaati ictimaiye mukteziyatından olmadıktan başka belki ictimai bir ikrah ve aksülemele de müncer olur.

Beynelmilliyetçiler ise mensup oldukları icabî mektep nazariyatına imtisalen aleyhdar göründükleri halde manen taraftarlık edebilmek için mururu zamanı büsbütün başka bir sebebe 'irca' ediyorlar :

[5] — İlmî ictimai cezaî,-Ferri- N, 73... ilah, S, 742. (dördüncü tabı). Hatta beynelmileliyetçi olan -Prens- de buna iştirâk ediyor. İlmî ceza ve hukuku müsbite, Kit, 8; Fa, 4; N: 964; S, 562. Bu fikre, amelî ve nazari mufassal Fransız hukuku cezası, -Garraud- C, II; Kit, 2; Ba, 3; Fa, 2§ CXXXI; N: 727; S, 548-549. aleyhdar.

Bir cürmün, hatta en ufak bir kabahatin bile bir nesil sonra takip ve tecziyesi binefsihi kabul edilebilmekle beraber kokleşmiş ve dal budak salıvermiş yeni bir vaziyetin vesile vereceği karışıklıklara zamimeten asıl işin tesbitinin arzedeceği müşkilat ve meşkûkiyet onun netaici ile hiç mütenasip değildir. Çünkü mururu eyyam ile deliller zayi olmuş, malumatdar kimselerin hafızalarından cürmün hatırası silinmek üzere bulunmuş, hülasa takipten muntazar faideler mürtefi' olmuş bulunduğu nisbette hatayı adli ihtimali tezayüd eylemiştir [6].

Evvelemirde mururu zamanı bu vechile esbabı sübutiyenin vusukundan iştibaha irca' etmek dava mururu zamanının cevazını kabule münker olur. Çünkü evvelce an muhakemetin itti-haz edilmiş bir kararın müstenedatına iman etmek ictimai bir vecibedir; ve aksi, zaman ile mukayyet olmaksızın, ictimai bir sui taazzuva delalet eder.

İkinci derecede delillerin hepsinin alelihlak hukukî ve mu-hik *juris et de jure* olmadığını dermeyan etmek de doğru değildir. Çünkü mücrimin, sıhatı bütün hadisat ile müeyyet bir ikrarı vaki olabilir. Bu takdirde delilin mevsuk olmadığını beyan eylemek biraz farazî kalır.

Mururu zamanı yine aynı esasata irca eden hukuku islamiye bu mahzurları mulahaza ederek mururu zamanı dava hakkına ve hükmün tenfizine değil, davanın mesmuiyetine, isbatı davaya kasreylemiştir [7]. Zaten vusuku mahalli iştibah olan esbabı

[6] — Mufasssal Alman hukuku cezası, -Von Litsz-, C. 1; Kit, 2, IV; N: 76; mururu zaman, 1; S, 430. İlmi ceza ve hukuku müsbite, -Prens-Kit, 8; Fa, 4; N: 96; S, 560. Kanunu ceza nazariyyeleri - Chauveau Adolphe - FOustin Héle, C, 1; Fa; 14; Müstelzimi ceza fiiller, cinnet, Ma, 64; N: 367-368; S, 584-588. Bir dereceye kadar -Haus- Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyyesi, C, II; Kit, 4; Bø, 3. Fa, 3, II; N: 1322; S, 534.

[7] — Hukuku islamiyede tekadümü zaman ile hak sakit olmaz (eşbah vennezair, kaidet-üi-hamise S, 63 Darülfünun Rıza paşa kütüphanesi, N: 459). Fakat Ebussuud efendinin de fetva verdiği üzere, kazâ zemân, mekân, ve husumet ile tahassus eder; ve

subutiye ne ondan büsbütün ayrı olan davanın, ne de evelce usulüne tevfiiken verilmiş bir hükmün sıhatine sarf olmamak iktiza eder. İşte bu vaziyeti bihakkın ihata etmiş olduğundandır ki hukuku İslamîye "tekadümü zaman ile hak sakit olamayacağı", ve binaenaleyh huzuru hakimde vuku bulup medarı

bu tahsise rağmen bir davanın istima neticesinde verilen hüküm nafiz olmaz (Dürrülmuhhtar, kitabı kaza, fasıl filhabis, S, 2/296; Darülfünun kütüphanesi, Halis efendi, N: 1119. Ukudüddürriyye fi tenkihülfetavel Hâmidîyye, C, I; kitabülkazâ, S, 274-275; Darülfünun, Rıza paşa kütüphanesi, N: 1440. Fetavayı Ali efendi, fima yetealleku bemururu zaman, C, II; S, 471; Darülfünun, Rıza paşa kütüphanesi, N: 975.) Şu halde kanunun muayyen bir müddet geçtikten sonra davanın ademi istimaına dair olan hükmü, hakkın butlanına mebni değil, belki sahibi için hakkın bakasile beraber, mücerret hakimın davayı istima'dan memnuniyetine binaendir. Eğer müddada aleyh ikrar ederse onunla ilzam olunur; hakkın butlanına mebni olsaydı ilzam edilmemek lazım gelirdi. Bu da men' için hile ve tezviri kat'î illet olduğuna delalet eder (Ukudüddürriyye fi tenkihülfetavel Hâmidîyye, C, II; Kitabüddava, S, 4; Darülfünun; Rıza paşa kütüphanesi, N: 1441. Dürerülhükkâm şerhi Mecelletül'ahkâm, Haydar efendi, ikinci tabı, C, 4; Ma, 1674; S, 362.) Hatfa Ebussuud efendi bu halde ikrarında bila tezvir olması lüzumunu beyan ediyor. (Ebussuud efendi maruzatı, haşiyetü rddülmuhhtar ala dürrülmuhhtar, El-ellâme esseyit Mehmet Emin elmaruf ibni Âbidîn, kitabülkaza, S, 476; tenbihat; Darülfünun kütüphanesi, Halis efendi, 6118)

Demek oluyor ki hakkın bakasına rağmen ülül'emrin kazayı takyit etmesi selahiyeti hılaftı kıyastır; istihsanidir (şerhi Mecelle, Selim bin Rüstem Bazüllübnanî, kit, 14; Ba, 2; S, 910). Sakit Osmanlı hükûmeti İslam hukukunun biricik mutasarrıfı olduğu zamanlarda bu müddeti "müddeî davasını özü şer'i yoğiken bir müddet tehir edüp sonra istima' olunmak ve olunmamak hususunda kibar einmeden bir müddeti muayyene nakl olunmaz ki andan berusu istima' oluna. Şimdiye değin istifsar olundukta, zamanı kat'i çok olmayacak müddeî ehli tezvir olmayup, şuhudu udul var ise istima' olunur, deyu cevap verilup eğer zaman geçmiş deyu külliyyen istima' olunmazsa nice hukuk zayi olmaktan havf olunur. Zemandan bir miktar tayin buyurulup anda olan hukuk davasını şer' ile istima' etmeğe kuzata ruhsat verilüp maverasında mustakil emir...ile istima' etmeğe ferman buyurulub vaki olan havadis istifsar olundukta ol veçhile cevap verilmek münasip fehmlunup Asitanei aliyyeye..... arzelundu. elcevap on yıl bigayrı özü

hüküm olabilecek bir ikrar ile artık mururu zemana temessük edilmeyeceğini tesbit eylemiştir. Yani İslam hukukunda mururu zaman bir hakkın isbat ve iskatına yaramaz; belki usulü muhakemesine teferru' eder:

Bu vechile mururu zamanı sureti umumiyyede beyyinatın

şer'i te'hir olunan davalar emri şerif olmayınca istima' olunmaya de-yu ferman olunduğu akarata göre olan davalardadır. Lakin gayrı yerlerde on beş sene tayin olunmuştur bu üslup üzere emri şerif va-rid olmuştur fi sene sebea ve hamsin ve tis'a maye (maruzatı Ebus-suud efendi, kitabüddava, S, 2/60; Darülfünun, Rıza paşa kütüpha-nesi, N: 144. ketebehu, 1130. İbrahim, Darülfünuna Rıza paşa kütüp-hanesi, N: 808) diye on ve on beş sene olarak tayin ve tanzimatı hayriyeden sonra bir çok ahkâm ile tevsî' eylemişti. Maamafih bu dava müddeti bila özür otuz üç sene temadi ederse Hâmidîyyede ifta olunduğu gibi temekkün ile davanın terki zahire göre ademi hakka delalet eyler. (Ukudüddürriyye fi tenkihülfetavel Hâmidîye C, II; kita-büddava, S, 723; Darülfünun, Rıza başa kütüphanesi, N; 1441. Haşîye-tureddülmuhhtar ala dürrülmuhhtar, S, 477. tenbihat, 7. Darülfünun kütüphanesi, Halis efendi, N: 6118. *

Şu tafsilatı bazıları telhis ederek :

1°; İslam hukukuna göre nefsi hak, afakî bir surette tekadümü zemanden müteessir olmaksızın daima mahfuz bulunduğu halde enfüsî bir tarzda delailin vusukundan iştibah ile on veya onbeş senelik bir mururu zaman ile bu hakkı talep ve davaya selahiyet kalmaz, ve eğer bu iştibah mürtefi' olursa dava istima' ve hükmolunur.

2°; Bu müddet bir kavle göre otuz, diğer bir kavle göre otuz üç, üçüncü bir kavle göre otuz altı seneye kadar uzarsa, muktedir iken bu kadar uzun müddet dava etmemek hakkın zahiren fıkdanına delil ittihaz edilerek davanın sukutuna sebep olur (Selim bin Rüstem Ba-züllübnanî, kit, 14; ba, 2; S, 911) şeklinde nazariyye haline ifrağ ediyorlar.

İslam hukukunun yalnız muamelata ait olmak üzere tayin ettiği bu müddetler ukubata da şamil addedilmek veya edilmemek biraz munakaşaya mevzu teşkil eder. Bana kalırsa ukubatta da tahsisen tertibi hüküm edilmeyen mesaile ahkâmı umumiye yani muamelata müteferri hükümler tatbik edilmek iktiza ederse de ukubat cümlesin-den bulunan siyaset sırf veliyyül'emre mevdu' olduğundan hey'eti umumîyesinde olduğu gibi mururu zamanda da ulül'emrin tasarru-fu mutlak olmak ve bu babdaki mevzuatı kanunîye ahkâmı umumiye-yi takyit eder addedilmek zarurîdir.

vusukuna irca' etmek muayyen delillerin vucudü halinde hakimlere hakkı taktir bırakmayan delili kanunî sisteminde, ve hukuku islamiyedeki kuyud ve şurut dahilinde, filhakika caiz olur; fakat hukuku medenîye mesailinde bile delillerin kuvvei iknaiyesini tayin için hakimlere bir hakkı taktir kabulüne doğru meyletmiş olan asrî hukuk telekkileri ötedenberi sırf hakimın kanaati üzerindeki eseriyle medarı hükmolan esbabı subuti-yeden kanunen emredilen iştibah neticesinde hakkı zecrin sükutünü kabul eylemesi mantıksız olur; çünkü bu delillerin kat'iyeti medarı hüküm olamayacak kadar zaif ise o halde hakimın taktirine müessir olarak maznunun beraetine vesile verir. Eğer hakim maznunun mahkûmiyetine karar vermiş ise o halde delili vaki veya delaili mezkûre farzedildiği gibi zaif değildir.

III — Mururu zamanı kabul etmek suretile pozitivistlerden ayrılan italya kanunu cezasi bunun tayini mesnedini işkal eden mütehalif sebepleri ihtiva ederek pek kozmopolit bir hususiyet arz ediyor :

Evvelâ; hükûmetin parlamtoya verdiği 1887 tarihli Zana-delli proje esbabı mucibesi mururu zamanı bir sebebi muayyene değil, adlî zecir ve terhibin tahdidi, bir vatanîyi uzun müddet şupheli bir isnada maruz bırakmıyarak hüriyet ve masumiyetin siyaneti, takibat ile istihdaf edilen adalet mefhumunu teminde mevzuu bahıs hadiselerin ve faillerinin unutulmuş olacağından kat'ı nazar asıl ve menşe'lerini kaybetmiş, kuvvei iknaiyesi zayıflamış esbabı subutiyeeye istinadi suretile muntazar faidei ictimaîyenin irtifai, ve nihayet filin izlerini ve intibalarını silerek hakikatın ziyai gibi mütedahil ve muhtelit bir çok sebeplere atfeyliyor.

Saniyen; meclisi meb'usan encümeninde mururu zamanı derece ulada cürmün ictimaî tesiratının mürtefi' olması ve ikinci derecede maznun aleyhindeki delillerin ziyai sebebiyle tecviz eylemiştir .

Salisen; A'yan komisyonu da mururu zaman; vukuatı hafızadan sileceği ve adalet medlulünde mündemiç olan terhip hassasının vicdanı ictimaîde uyandıracağı akisleri hafifleteceği,

çünkü adalet diğer bir nesle mensup insanların değil, cürümden bizzat müteessir olan neslin huzurunda tatbik edilmek iktiza ettiği, aksi halde mücrimlerin takip, mahkûmların tecziyesi ya mübrem bir zaruret olmaktan çıkacağı ve yahut adaletin teminini müşkul kılacağı beyanile ananevî - *classique* - nazariyeye rucu' eyliyor. Bazı İtalyan müellifleri mururu zaman için yekdiğerile telif edemedikleri bu sebeplerin hey'eti umumiyesini müştereken mesnet addetmek istiyorlar [8].

Üç dane esbabı mucibesi yekdiğerinden bu kadar mütebait fikir arzeden bu kanunun vazı'larının telekkileri arasında bir vahdet bulmak istemek hususunda sarf edilecek mesaî heder olur. maazalik gerek umumî ve gerek hususî ehkâm ve esasatında bazı müşterek hatlar mevcut olduğunun kabulünü teslim de bir zarurettir.

Kanunun umumî hükümlerine göre mururu zamanı, Fransız ihtilal kanununun o zemanki şerayi'de münteşir bulunan suçları nevileri itibarile muayyen mudaeilere tabi kılmak istemeyerek, fiillerin ağırlığı ve cezalarının dereceleriyle mütenasip haddlere irca'

[8] —İtalya kanunu cezası şerhi, -S. Majno-C.;mururu zaman, Ma, 91; N: 526; S, 512; Ma, 92; N: 537; S, 521; N: 543; S, 524; Halbuki yine aynı müellif failin diğer bir suç işlemesi halinde hakkı tenfiz mururu zamanının inkitamın kabul edilmemesini tenkit ederken -Olivieri- den nakleylediği halkın ictimaf heyecanı geçen zamanın uzunluğu nisbetinde fazla olacağına dair mutalaayı teyid için "ortada delil bulunmazsa hakim kendisini mes'ul etmez, Fakat delillerin bulunabileceği bir işdede tecziyeye mani'ler ihdas etmemelidir.. Diyerek sarih bir tenakuz yapıyor. Ma, 93; N: 561; S, 539. Maamañih bu mururu zamanın müştereken nisyani cürme ve beyyinatın vusukuna istinadı telekkisi daha evvel de dermeyan ve hatta daha ileri gidilerek "maznunun masumiyyeti delilleri zaifleye bileceğinden mucrimiyyeti için mahfuz kalan karain ile, esbabı müdafaası yok iken, mahkûm etmek muhik olmaz.. diye diğer bir sebeple de teyit edilmiş, ceza kanunu nazariyyeleri, -Chauveau Adolphe- Faustin Hélie-, altıncı tabı, Fa, 14; Ma, 46; N: 367-368; S, 585-587. ve hala da tarafdar olanları mevcut bulunmuştur. Ceza kanunu ve ceza usulü muhakemeleri kanunu dersleri, -Roux- ceza usulü muhakemeleri, Ba, 4; Fa, 1; Kısım, 2; c, 4; N: 460; S, 578.

eylemiştir. Filhakika fiili memnuun derecei ehemmiyeti ve hasıl eylediği tesir nazarı dikkate alınmalıdır[9]. Bu sebeple beş seneden yokarı hapis ve ağır hapis ile cezalandırılan bütün suçlar hakkında yalnız bir mururu zaman müddeti tayinine dair olan meclisi mebusan encümeninin teklifini red ve cürümler için dört ve kabahatler için iki derece olmak üzere altı şekil hakkı takip mururu zamanı tayin eylemiştir [10].

4 — Şu tafsilata göre mururu zaman kanunen muayyen müddetlerin ceryanile camiiyyetin bir suçu takip veya cezasını tenfiz hususundaki hakkının mürtefi olmasıdır. Bu müddetleri suçun hasıl ettiği tesir ile mütenasip olmak üzere kanun tayin eylemiştir. Kanun, tanzim ve ikmaline iştirak eden muhtelif devlet şubelerinin yekdiğerile telif edilemeyen esbabı mucibelerinden birini tercih etmiş olmaktan ihtiraz ettikleri için hepsini mururu zamana sebep addetmek isteyen İtalyan müelliflerine rağmen, suçları, bu suretle, muktazî şartların tahakkuku halinde, zecri lazım ictimai bir vakıa şeklinde gösterir. Bu müesseselerden son söz sahibi olan a'yan encümeni mutalaası medlulünün aynı merkezde bulunması da bu mülahazayı teyit eyler. Maazalik İtalyada öyle olmadığı müelliflerin ekseriyetinin tasdikına ve mahkemelerin ictheadlarına iktiran etse bile bu bizde öyle addedilmesine bir mani teşkil etmez kanaatindeyiz.

[9] — İtalya kanunu cezası, -Jules Lacointa- mukaddeme, LXV. Garraud- Fransız kanununda "mururu zamanın fiillerin Ağırlığı ile murtabit, olduğunu, amelî ve nazarî mufassal Fransız hukuku cezası, C, II; Kit, 2; Ba, 3; Fa, 2; N : 729; S, 549; söylüyor, ve böyle denilebilir. Fakat işaret olunmak icap eder ki İtalya kanunu bu ağırlıkla fiilin mahiyyetindeki tesir ve neticesindeki ittisai kasteylediği halde Garraud hukukî vasfını ifade etmiştir. Buna mebnidir ki fiillerin kanunî ağırlığını maddî ve şahsî ağırlıklarından tefrik için birincisine nevi' dedim ve Fransız kanununun sırf suçları taksim için esas ittihaz ettiği itibarî şiddeti ağırlıktan daha eyi ifade ettiğimi, zan ediyorum.

[10] — İtalya kanunu ceza şerhi, seigneur majno, C, I; mururu zaman. Ma, 91; N: 528; S, 512. İtalya kanunu cezası, -Jules Lacointa- mukaddime, LXIV.

Suçları bu suretle husule getirdikleri tesire göre mururu zemana tabi tutmak İtalya vazii kanununun da mururu zemana sebep olarak nisyanı cürme istinad etmeği tercih ettiklerini gösterir. Çünkü esbabı subutîyenin kuvvei iknaîyesinin bir dereceye kadar filin şiddetile alakadarlığı kabul olunsa bile bu kadar çok tefavüt arzetmez. Bahusus nisyan dolayısıyla ictimaî bir faide mulahaza edilmeyen suçun takibine, isbatı kabil olduğu taktirde bile, tevessül olunmak iktiza etmez. Takibi ictimaî bir zaruret teşkil eden fiillerin ise beyyinatını cem' ve telfik ederek hakkında selbî ve icabî bir karar ittihazını temin etmek alakadarların borcudur. Zaten hiç bir suçun isbatı iptidaen muhakkak addedilmüyüp icra edilecek tahkikat neticesinde desters olunacak delailin takdirinden sonra mümkün olur. Ve o halde evvelemirde bir hakkı takip kabulü kesbi zaruret eyler.

Mevzuu bahis fiilin derecesi tesiri onun nisyan kabiliyetini temdid etmekle beraber bu imkânı bertaraf etmiyeceği şüphesiz görülmüştür; yalnız henüz şek derecesinde bulunan bir isnad ile vukuu müsbet ve mevsuk olan bir hakikatın nisyanı için muktezi müddetler arasında da bir fark bulunmak iktiza eder. Bu itibarlardır ki hakkı takip mururu zamanını istilzam eden bentlerle bir dereceye kadar mütekabil olmak [11] ve fakat

[11] — Hakkı takip ve hakkı tenfiz mururu zamanları arasında, tam değil, fakat bir dereceye kadar bir tenazur te'sis edilerek o yolda ter tibi ahkâm edilmiş olması dolayısıyledir ki "İtalyada, kanunu ceza, hakkı takip mururu zamanı itibariyle, yirmi seneden altı aya kadar olmak üzere, altı derece tayin ediyorki hakkı tenfiz mururu zamanlarına taalluk edenlerle bir münasebet *connaissance* görülemez,, diye tenkit ediliyor. Amelî ve nazarî mufassal Fransız hukuku cezası, -Garraud- C, II; Kit, 2; Ba, 3; Fa, 2; § CXXXI; hamîş, N: 3; S, 549. Maamafih bizim kanunu cezamızda bir maksadı mahsusa muzaf bulunmaktan ziyade bir hata olduğuna kail bulunduğum, meselâ birinde müebbet hidematı ammeden memnuuiyeti müstelzim suçu zikrettiği halde diğerinde etmemesi ve bilmukabele diğerinde muayyen bir meslek ve san'atin tatili icrasını müstelzim suçu zikrettiği halde birinde etmemesi gibi zuhullerden kat'i nazar olunduğu halde, bir tekabül gözetilmiştir.

daha uzun zamanları muhtevi bulunmak üzere hakkı tenfiz mururu zamanları da tayin edilmiştir [12] .

[12] — Gerek bu mevzuu ve gerek sair hukuk mesailini tetkik ederken bir kısmını sureti umumiyede anlayabildiğim Latince tabirlerin manasını tahsisen tayin etmek suretile lutfunu deriğ etmeyen adliye müşaviri ve Fakülte mukayeseli hukuku medeniye müderrisi aziz meslekdaşım M. Sauzer Hall,un bu muavenetlerint şükranla zikretmeği ve bu hususta minnetdarlıklarımı arzeyelemeği bir ilim ve vazife borcu bilirim.

II

Hakkı takip

Müruru zamanı

I — Camiiyyetin bir suçu takip hakkı müruru zamanının tayinine esas olacak müddet için İtalya kanunu, maznuna hükm olunması icap eden *Le prevenu a encouru ...* cezayı miyar ittihaz etmektedir. Bu maznuna hükm olunması icap eden *Le prevenu a encouru...* tabiri diğerle maznuna isnad olunan filin maruz kalacağı *Le delit reproché a l'incupé était de nature a competer..* ceza tabirinden bazı İtalyan müellifleri afakî bir surette suçu anlamak istiyor, ve diyorlar ki: “Müruru zamanin ceza müddetine göre hesap edilmesi lazımgeleceğine, cezanın ise sureti mücerredede suç değil, suçlu nazarı itabare alınarak tayin edilmesi icap ettiğine göre müruru zamanın bu suretle elde edilecek cezaya tevfikeyen tesbiti muktazidir... Kazaî kararlar ceza müruru zamanının sureti mücerredede ceza üzerinden değil, hakikatte tatbiki lazım gelen ceza üzerinden hesap edilmesi noktasında müttehittir,, [1]. Şu halde, bilfarz sekiz sene ağır hapsi müstelzim bir suçu bil’istirâk işleyen failer aleyhinde takibat icra ve mücazat tertip olunurken bunlardan her hangi birinin filî vakii ika esnasında veya ikaa tekaddüm eden, cezayı hafifletecek filî veya şahsî esbabı takdiriye kabul edilirse, iştiraki sabit olmasına rağmen, takipleri imkân olma-

[1] İtalyan kanunu ceza şehri, -S. Majno - C, I; müruru zaman, Ma, 91; N: 529; S, 513.

yacak. Çünkü burada suçlu, nihayet, zatı fiil cezasının altıda birinden üçte birine kadar indirilmesine maruz kahrılar. (K, C, M, 59.)

An muhakemetin müsbet ve mutehakkak suç faillerinden bir kısmını tecziye ve diğerlerini musamaha caiz olamıyacağına kail olanlar cezaları tertibi kanunilerinin âzamisine göre *Le maximum du cadre penal*-hesap edileceğinden, mururu zemanda da tenzil edilmemiş miktara göre karar verilmek icap edeceğini [2] dermeyen eyliyorlar.

Bizim kanunun hini tercemesinde "... cezalarını müstelzim cürümlerde „ ki mururu zaman tabiri kullanılmıştır (K, C, Ma, 102) . Bunun, İtalya müelliflerinin tevilleri kadar, aksile de te'lifi kabildir. ve bu tabirin şu veya bu şekilde tayini medlulü hususunda kazaî ictihatlarla intizar icab eyler. Maamafih İtalyan telekkisinin mutlak bir manada tatbiki kabil de değildir, çünkü suçluya tertip edilecek mucazatın kat'iyen tayini takibat neticesine muallak bir keyfiyettir. Mururu zaman ise hakkı

[2] Mufasssal Alman hukuku cezası, -Von Litsz - C, I; Kit, 2, IV; N: 77, I, 3; S, 433. Mururu zaman müddeti tecziye edilen filin vasfına tabidir; Bu vasma da mücerret olarak *-in abstracto* -tertup olunan ceza esas ittihaz olunur, yoksa müşahhas olarak *-in concreto* -ve maddeten hakim tarafından tertup olunan ceza değil. Umumî ve nazarı Fransız hukuku cezası, -Garraüd- C, II; Kit, 2; Ba, 3; Fa, 2; § CXXXI. N: 729; S, 551. Mururu zaman müddeti file, takip ile değil, fakat hüküm ile verilen vasma göre tahdid edilir. Heyetlerin ve mahkemelerin cezaî tatbikatı; -Faustin Helie- C, I; Kit, 2; Ba, 7; F, 5; mururu zaman, Ma, 635-643; N: 1129; S, 786.

Mururu zamanın filin vasfına göre tayin olunacağına esas itibarile -Haus- da iştirâk eder, ancak ona göre filin vasma da istilzam ettiği cezaya tabidir. Kanun, fili bazen alehtlak cezalandırdığı halde bazen da, muayyen esbabın luhukile, arttırarak ve eksilterek cezalandırır. Ve bazen de hakim tarafından görülen esbab ile cezası eksiltir. Bu vechile mücerret bir surette nazarı dikkate alınan filin vasma kanunun ona verdiği ve hususî ahvalde de hakimın kat'iyen hükmettiği ceza ile tayin edilir. Belçika hukuku cezası kavaidi umumiyesi C, II; Kit, 4; Ba, 3; Fa, 3; mururu zaman, kısım, 2, V; N: 1330-1331; S, 530-532. diye bûsbütün ayrı bir netice alıyor.

takibi saliptir. Binaenaleyh iptidaen filin kabiliyyeti takibiyesi sırf âfakî bir surette temas ettiği maddei kanuniyede muayyen cezaya muallaktır. Fakat takibatın her hangi bir devresinde gerek enfüsî, gerek âfakî şeraiti noktai nazarında istilzam ettiği ceza tebeddül eylediği takdirde filin vasfı cedidine göre mururu zaman olup olmadığı yeniden tetkik edilmek zaruridir.

Ve bu zaruret sevkile de aynı fiilden dolayı, her ne suretle olursa olsun, tekrar muhakemesi görülmek lazım gelen mahkûmun aleyhin ahîren vaki olan mahkûmiyyeti evvelki mahkûmiyyetinden daha hafif bir cezayı mutazammın ise mururu zaman müddeti sonraki hükümle tertip olunacak cezaya göre hesap olunur. (K. C. Ma. 109. İta, K. C. Ma. 94).

II — Mururu zamanların başlangıcı ve şekli imtidadı da ayrıca kanunun serahatine iktiran eylemiştir. Mururu zaman suça muzaf olmasına göre ancak onun tekemmülünden itibaren başlamak icab eder. O halde mururu zaman başlangıcının tayin edilmesi fili memnuun temamiyetine muallak olmak muktazîdir. çünkü aksi takdirde bir taraftan suç işlenmekte iken diğer taraftan mururu zaman cereyan eylemek icab eder ki şüphesiz tecviz edilemez [3]. Filin temamiyeti ise onu teşkil eden icraî hareketlerin ikmaline mevkuf bulunduğu gerek ilmen, gerek ictihaden mutlak bir kaide teşkil eyler. O hareketlerin maddî neticeye ittisali bir ehemmiyet arzetmez [4]. Binaenaleyh muavenet ve muzaheretin mururu zamanı asıl failin suçu ika etmesiyle alakadar olmaksızın başlar [5].

[3] Nazarî ve amelî Fransız hukuku cezası -Garraud- C, II; Kit, 2; Ba, 3; Fa, 2; § CXXXI; N: 731; S, 553-563. Ve hususile III, c .

[4] Alman imparatorluk mahkemesi mururu zamanın başlangıcını, kanunun gayri mubhem metnine muhalif olarak, neticenin husulünden itibaren hesablamağa meyleder gibi görünüyor; meğerki fiil ile netice arasında ki fasıla pek uzun olsun. Mufasssal Alman hukuku cezası, -Von Litsz- C, I; Kit, 2, IV; N: 77, II; S, 434; hamîş, 2 .

[5] Mufasssal Alman hukuku cezası keza... S, 434. Bir kimsenin icraî ve ya ihmali bir hareketinin nısyanı faraziyesine istinat ettiğinden mururu zamanın âfakî bir seciyyesi vardır. imdi ne muhtelif fa-

Elimizde bulunan bu kıtas tereküp eyledikleri filî hareketin vukuu ile tekemmül eden suçlarda güçlüğün halline kifayet edeceği gibi derhal tekemmül etmeyüp te filin maddî unsuru olan icra hareketinin bir müddet temadisi halinde de, ancak o temadinin hitam bulması ile icra hareketinin tamam olacağı bir tereddüt ve münakaşaya mahal vermiyeceğinden, kezalik kifayet eyler. Fakat maddiyeti itibariyle her biri mustakil bir cürüm mahiyyeti

illerin irtikâpdaki tesirlerini -rôles- ne suçu teşkil eden muhtelif fiillerin tarihini değil; onun birliğini, onun tahakkukunu nazarı dikkate almak icab eder. Bir kelime ile, mururu zaman, hey'eti umumiyesiyle alındığı zaman, bizzat suça, onu teşkil eden fiile tatbik olunur; ve suçlu bu nisyandan, ancak nisyan olunan cürme iştirak dolayısıyla, istifade edebilir. Bu sebeple hakkı takip mururu zamanı tıpkı afvi umumî gibi filî -*in rem*- muameleye tabi kalır, yoksa şahsî -*intuitu personae*- değil. Nazarı ve amelî mufasssal Fransız hukuku cezası, -Garraud-C, II; Kit, 2; Ba, 3; Fa, 2; § CXXXI. N: 731; III; S, 557; Binaenaleyh "müstelzimi ceza bir fiile, şerik ve yardımcı olmak üzere müteaddit eşhasın iştirakinde mururu zaman; başlangıç, devam, kat' ve tatil itibariyle biriçik ve gayrı kabili taksim olduğuna kanaat etmek lazımdır. Bu iştirak ve mururu zaman mefhumlarının karşılaştırılmasından bu netice çıkar. İştirâk hûlasaten suçun birliği ve suçlunun çokluğu ile; mururu zaman bizzat zamanın neticesi nisyani husule getireceği sisteminin afakiyyeti ile seciyyelenir. Mururu zamanın mebdeini tayin için şerike isnad edilen iştirâk hareketlerinin tarihini değil, faili asliye isnad olunan icraî hareketlerin tarihini nazarı dikkate almalıdır." Keza, N: 731, III, a. Çok kuvvetli olan bu noktai nazarı, bizzat müellif bile, mutlak olmak üzere değil, nazarı dikkate alınması icab eden şekillerden biri olarak zikrediyor; ve nitekim hemen bunu müteakıp "mururu zamanın mebdei kanunun müstelzimi ceza addettiği fealiyetin tezahuru gününden başlar. O halde kanun gerek bir suçun tavsifini, ve gerek teşdidini filî cürminin neticesine talik edebilir. ... Neticenin husulü cürmün seciyeviyyetini tadil edebilir, fakat vaziiyyeti tebdil etmez. Mururu zaman itibariyle iradî fiil tarihi muteberdir. O günden itibaren cürüm tekemmül etmiş ve zaman nisyani tesirine başlamıştır.,, diye kendi de birinci noktai nazardaki sertliğin tadiline teşebbüs ediyor, fakat bir adamın filinin tabi olacağı hükmü hukukiyi diğer birinin her hangi bir hareketine taliken mevkuf tutmak zaten doğru değildir. Bahusus yabancı şahsiyyetlerin hareketleriyle bir

arzettiği halde aynı kasta muzaf olmak noktai nazarından maneviyeti itibariyle bir birlik arzeyeleyen müteselsil suçlar te-reddüdü mucip olabilir; çünkü bunlar maddiyetlerine göre mü-teaddit suç addedilmek ve o hükme tabi olmak iktiza eylediği halde kanun cezamız maneviyetlerindeki birliği tercih ve ancak teselsülün hitamından yani « fili teşkil eden icraî hareketlerin en sonuncusundan » [6] itibaren mururu zaman cereyan edece-ğini tasrih eylemiştir. Kanunun tesbit ettiği bu hüküm müte-madi ve müselsel cürümlere münhasır olduğundan bunlardan başka fiillerin, hatta aralarında bir rabıta bulunanları bile, her biri ayrı mururu zemana tabi olmak icab eyler [7].

III — Mururu zaman başlaya bilmek için ona mevzu olan suçun luzumu tekemmülü teayyün ettikten sonra bu yevmi tekemmülün hesaba katılıp katılmıyacağı da ayrıca bir mü-nakaşaya zemin teşkil eylemiştir:

Kanunî hükümleri daima mücrimin lehine tefsir ve tevil

hatıranın teceddüt edeceğine kail olmak mururu zamanın kimlerin ve hatta ne gibi fiilleriyle inkıta' edeceğine dair aşağıda göreceğimiz ah-kâmı hukukiyye ile de kabili te'lif değildir. İhtimal bu çıkmaza girme-mek kaygusiledir ki -Haus- «birleşmeleri ancak bir tek suç teşkil eden muhtelif fiillerden mürekkep cürümler, son fili icraî itmam edildiginden itibaren cereyana başlayan, bir ve aynı mururu zemana tabidir. Bu kaidenin tatbikatı cümlesinden olmak üzere bir çok kimselerin iştirakiyle ika olunan suçlar, fail ve şerikler hakkında, cürmü teşkil eyliyen fili aslinin icra edildiği günden itibaren mururu zaman cereyan eder. Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyesi, C, II; Kit, 4; Ba, 7; Fa, 3; mururu zaman, kısım, 2, VI; N: 1329; S, 539. diyor.

[6] Nazari ve ameli mufassal Fransız hukuku cezası, -Garraud- C, II; Kit, 2; Ba, 3; F, 2; ŞCXXXI; N: 731, c; S, 562. Hakimlerin ve mahkemelerin cezaî tatbikatı, -Faustin Hélie- C, I; Kit, 2; Ba, 7; Fa, 5; mururu zaman, N: 635-643; S, 788. Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyyesi, -Haus- C, II; Kit, 4; Ba, 3; Fa, 3; mururu zaman, kısım, 2, V; N: 1337; S, 536-539. Belçika mahkemei temyiz kararları, keza, hamış, 30. Belçika şerayii cezaiyyesi, yahut Belçika ceza kanunu şerhi ve tetim-mesi Nypels C, III; B, VIII; F, IV; N,53; M, 434; S, 286.

[7] Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyyesi -Haus- C, II; Kit, 4; Ba, 3; Fa, 3. mururu zaman, kısım, 2, VII; N: 1341; S, 541.

etmeği bir ma'delet lazimesi bilenler kanunî müddetlerin tayininde gerek o müddetin cereyanına mebd'e olan muamelenin vuku bulduğu günü ve gerek o müddetin müteallakun aleyhi olan muracaatın vaki olduğu günü muayyen mehil eczasından saymıyarak bu zamanları temdid etmek reyini tercih ettikleri halde mururu zmanda mezkûr mühleti uzatmaktan ziyade kısaltmak maznunun lehinde olacağı için bil'akis mururu zamanın gerek başlangıcı, ve gerek onu bertaraf eden muamelenin iera edildiği günü mururu zemana mahsub etmek istiyorlar.

Buna mukabil muayyen mühletlerde kanunun metni mutlakını kemaline sarfetmek suretiyle şariin istihdaf eylediği kasti hukukîye vusul kanaatinde bulunanlar, bu gibi hükümlerde, maznunun leh vo aleyhinde bir kayd ile tekavyüt etmeksizin, mühletlere mebd'e teşkil eden vakıa ile müntehası olan muamelenin mezkûr mehillere mahsup edilmeyerek bütün müddetlerin " yevmi kâmil - tam gün „ olmak üzere hesap edilmesi reyini tercih eyliyorlar[8].

Her birinin gözettiği menafii muhafaza etmekle beraber ictinab ettikleri mehazirden de, mümkün olduğu kadar, tevekki eylemek için daima bu yulda müteâriz reyleri karıştıran mutevasıtlar ise mebd'e ve münteha günlerinden birini, münteha gününü, mühlete dahil ve digerini, mebd'e gününü, *-dies aquo -* hariç addediyorlar[9].

[8] "Mururu zamanın cezayı istilzam eden filin tekemmülü gününden cereyana başlayacağını kabul ederek... *-dies a quo-* yani cürüm gününün ikamei davaya salih bir mebd'e teşkil eden layenkasem bir küllolduğuna,, dair eski Fransız ictihadı, ki -Garraud- da daha mantıkî buluyor, yine bu neticeye geliyor. Nazarî ve amelî mufassal Fransız hukuku cezası, -Garraud- C,II ; Kit,2 ; Ba, 3; Fa, 2,§ CXXXI; N: 731, II; S, 555.

[9] — Son gün geçmelidir. - *Le dernier jour doit être ecoulé* - ilmi ceza ve hukuku mûsbite - Prens - , Kit. 8; Fa, 4; kısım, 4,4; N : 972 ; S, 566. Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyyesi, - Haus -C,II. Kit, 4; Ba, 3 ; Fa , 3 ; Kısım 2, IV ; N: 1336; S, 536. hatta takibattan sonra başlayan müddetlerde tahkikatın kat' edildiği günü de bu müddete dahil sayıyor.

İtalyada ve bizde, cezalarda bir günün artığı hesaba katılmayacağından (K. C. Ma. 30. Fıkra. 2.) ona kıyasen mururu zaman da kesirlerin hesaba katılmaması icab eyler. Ceza kanununun nîni kabulinde İtalya mebusan ve a'yan meclislerince "hukûmet yeni kanunu, metninde parlamentunun reyinde izhar *reclamer* olunan tadilatı icra ederek, tasdika terhis[10], edildiğinden bu selahiyete istinaden M. Zanardelli'nin teklifi üzerine 13 kânun evvel 1888 tarihli irade ile "meb'usan meclisinde kabul edilen metnin, parlamentuca beyan olunan reyler nazarı dikkata alınarak ahkâmı teshih, ahkâmı mezkûre gerek yekdiğeriyle ve gerek hukûmetin diğer şerayi, ve kavaniniyle *codes et lois*-telif edilmek için yapılacak tadilatı teklif ile muvazzaf [11] Commission âzasından

-Faranda-ve- Nocito - suçun tekemmülü gününün de mururu zemana dahil olacağını ifade etmek üzere maddenin "... mururu zaman filin tamamen icrasından başlar, şekline ifrağı hakkındaki teklifleri ekalliyette kaldığından kat'ı nazar "suçun işlendiği günün mururu zaman müddetine dahil olmadığına kommissionca

Kaza, hamış, 29. keza, Kit, 4; Ba, 3; Fa, 4; mururu zaman, kısım, I; N:1031; S, 277. Fransız kanununda "Suçun işlendiği günden, tabiri bir cinas-*equivoque* - teşkil eder ve zira ... Suç günü mühlette dahil olduğu kadar onu hariç addetmek manasında da anlaşılabilir. Nazarı ve amelî mufassal Fransız kukuku cezası, - Garraud - C, II; Kit, 2; Ba, 3; Fa, 3, 2§ CXXXI; N : 731, II; S, 555 - 556. Hakimlerin ve mahkemelerin cezaî tatbikatı, - Faustin Hélie - C, I; kit, 2; Ba, 7; Fa, 5; Ma, 635-643. N; 1131; S, 688; hamış, 1. Halbuki -Faustin Hélie- "kanunun 637 ve 638 inci maddesindeki hukuku amme davası cinayet ve cunha gününden mururu zemana uğrayacağını tazammun etmesi müddetin cereyana başladığı fiil gününü - *dies a quo* - de ihtiva etmek üzere günden güne tahtit eylemiştir, yoksa andan ana -*momento ad mementum*- değil, diye hilafını dermeyeran ediyor, keza metin. " mehlin son günü *dies ad quem - le dernier jour du terme* tamam olmalıdır ki mururu zaman tekemmül etsin, Nazarı ve amelî mufassal Fransız hukuku cezası - Garraud - C, II; kit, 2; Ba, 3; Fa, 2; §CXXXI. N : 731; S, 556.

[10] — İtalya kanunu cezası, - Jules Lacoïnta - mukaddime, XXIV.

[11] — İtalya kanunu cezası, - Edmond Turrel - mukaddime, VI, S, 6.

kastedildiği zapta dercolundu, [12]. Maamafih mururu zaman başlangıcı hakkındaki bu hüküm umumidir. Hususî kanunlar bunu takyit eden ahkâmı ihtiva edeceği gibi (K. C. Ma. 10) umumî kanunun da bunun aksini tazammun eden serahatleri olabilir. Nitekim İtalya kanunu cezasının 336ıncı maddesinde cebren ırza geçmek fiilinden dolayı şikâyet hakkını haiz olanların suçtan malumat aldıkları *à partir de la date à laquelle en a eu connaissance celui qui a le droit de former la plainte* - ve 344,356 ıncı maddelerinde de haberdar oldukları - *a été informer* - tarihten itibaren tayin edilmiş olan hususî hükümler bizim kanunu cezamızın 108-inci maddesinde “takibi, şahsî dava ikamesine bağlı olan fiil hakkında selahiyettar... kimsenin fiilden ve failin kim olduğundan haberdar bulunduğu günden,” başlamak üzere umumî şekillere ifrağ edilmiştir.

Bervechi bâlâ istisnaen tayin olunan hususî mururu zamanların mebdei de, tıpkı umumî mururu zamanlar gibi, fiilin işlendiği, veya icraî hareketlerin hitam bulduğu günün, ve şahsî dava ikamcsi için muayyen müddetin de selahiyettar kimsenin yevmi ittilamının ertési gününden başlaması suretiyle, bu baptaki hükmü umumîye tebeiiyeti tabiidir.

Mururu zamanı kat' ve tatil eden her hangi bir muamele vaki olmakla cereyan etmekte bulunan mururu zaman artık fasılaya uğramak icab eylediğinden o muamelenin icra edildiği gün dahi mururu zemana dahil olmamak muktezidir. o halde şu neticeye varılır: Mururu zamanın hesabında mehli kanunînin gerek başlangıcı ve gerek müntehası dahil olmayarak “yemi kâmil-tam gün,” nazarı dikkata alınmak lâzımdır, ve bu netice mururu zaman, başladığı gün nazarı itibare alınmıyarak ve ancak müddetin son günü kullanılmaksızın geçtiği surette vaki olacağı hakkındaki hükmü umumînin (B, K. M. a, 130), aksi tasrih edilmediğine mebni burada da hakim kalması luzumiyle de kabili teliftir.

IV — Mururu zaman müddetinin şekli imtidadına gelince: Bir

[12] — İtalya kanunu ceza şerhi - S. Majno - Ma, 92; N: 532; S, 516.

hadisenin nisyan edilebilmesi şübhesiz onun asariyle, her hangi bir saikle olursa olsun, karşılaşmamağa, onu haricî müessirat dolayisiyle hatırlamamağa mevkuttur. Her tahattur onun dışmağda bir dereceye kadar kapanmış olan izlerini tahrik eder; ve nisyan için muktezi şartı-ki cereyanı eyyamdan ibarettir-talil eyler.

Hukuk meselelerinde davaların meşruiyeti için tayin edilen, ve adalet temin edilmiş olmak için kâfi gürülen âzamî müddet zarfında bir iddia dermeyeran etmemesi davacı hakkının sukutine (yukarıda 1,1) vesile vereceğine göre bu iddianın, ihtiyar ile vaki olmamış bulunması, mururu zaman için, şart sayılmak lâzımdır. o halde bu iddeanın vukuuna mani olan sebepler gerek hukukî, gerek filî olsun mururu zamanın cereyanını talil eylemek iktiza eder. Bu filî ve hukukî sebeplerden, her birinin hususî mahiyetlerine göre, hangilerinin mururu zamanı keseceğini ve hangilerinin durduracağını tayin etmek kanunun serahatine mevkuttur.

Halbuki ceza meselelerinde mururu zaman hak sahibinin hakkını aramaktaki terahisine degil, belki cemiyet tarafından unutulmuş olan filin zecir ve tenkilinde artık ictimaî bir faide mulahaza edilmediğine müstenit bulunduğu biraz evvel işaret kılındığına göre ancak, geçmiş olan müddet esnasında, bu menfaati siyanet eylemiş bulunan sebepler onu talil eylemek gerektir; yoksa bu menfaat mahfuz bulunmayacak kadar bir zaman geçtikten sonra ceza da mürtefi olmak icap eder.

Mururu zamanın talili kesilme suretinde olursa bu sebeplerin filî veya hukukî olması, tesir noktai nazarından, hiç bîrfark göstermez. Fakat durdurma sebeplerine gelince bu hususta reyler muhteliftir :

Bazı müellifler bu sebeplerden, meselâ cürme ademi ttila' cinnet, harp, ihtilal gibi sırf filî olanlar her ne kadar dava imkânını selbederlerse de, bu suretlerle geçen müddetler, nisyan noktai nazarından, suç üzerinde alel'ade müddetler gibi müessir olacaklarından kanunen bu manialar nazarı dikkate alınmak

iktiza eylemez. Halbuki hukukî sebeplerle davanın ikamesini bir taraftan kanun bazı şartların iptidaen teminine mevkuf kı-larken diğer taraftan mururu zamanı cereyan eder saymak mü-tenakız olur; bu itibarla hukukî sebeplerin telahuku taktirin-de mururu zaman tatil edilmiş addolunmak zaruriyattandır. Ni-tekim "Kanunun kaidelerine göre, takibe başlanamıyacak veya devam edilemiyecek olduğu müddetçe mururu zaman duracağı (Alman K. C. Ma. 69) „cihetle Alman müellifleri “kanunun bir hükmü mucibince cezaî takibe başlanamıyacak veya devam edilemiyecek olduğu müddet esnasında mururu zaman tatil edi-lir. Eğer (bilhassa) ceza usulü muhakemesinin başlaması ve-ya devamı, ancak diğer usulü muhakeme ile halledilebilecek bir meselei müste'hireye mevkuf olursa mururu zaman bu son muamelenin neticesine kadar durur „[13] fikrindedirler.

Diğer bir kısım müelliflere göre ise madamki ceza muru-ru zamanının sebebi sırf suçun ictimaî nisyandır; cereyan ede-cek müddetin bu tesirini, hatta hukukî arizalar da bertaraf edemiyeceğinden davanın ikamesi kendisine muallak olan, meselâ bir izin, veya karar, veyahut filin cürmiyeti veya hükmün itası kendisine mevkuf bulunan diğer bir hüküm bile mururu zamanın cereyanına, ve indelhace husulüne mani olamaz.

Bu mururu zamanın durması hakkında kanunlarında bir serahat mevcut olmayan Fransız ve belçika müelliflerinin [14] telekkisidir.

Fransız kazaî ictihadı ise bu telekkilerin tamamen nakîzi olmak üzere hukuku amme davasının devamını takyit eden gerek maddî ve gerek kanunî sebeplerin mururu zamanı dur-

[13] — Mufasssal Alman hukuku cezası, Von Litsz - C, I; kit, 2, IV; N: 77; dava mururu zamanı, IV; S, 436. mufasssal Fransız hukuku Gezası, - Garraud - C, II; kit, 2; Ba, 3; Fa, 2; § CXXXI; N; 736; S, 583.

[14] — Nazari ve amelî mufasssal Fransız hukuku cezası, Garraud - C, II; kit, 2; Ba, 3; Fa, 2§ CXXXI; N; 736; S, 579-581. Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyesi, - Haus - C, II; kit, 4; Ba, 3; Fa, 3. kısım, 4, I; N: 1359-1360; S, 556 - 558.

duracağı merkezindedir. Bu icthat “cezaî meselelerde umumî ve mutlak surette dava ikame edemiyecek kimse aleyhinde mururu zaman cereyan edemez. *Contra non valentem agere, non currit praescriptio* meselini *adage* tatbik eder [15].

Halbuki kanunların sükûtları muvacehesinde velevki hukukî ve ilmî mevzuata müstenit istidlaller bile caiz görülemiyerek bütün kat’ ve tatiller kanunun tayin ve tasrih ettiği sebeplere müftekir addedilmek pek tabîî olduğundan dolaydırki Türk ve İtalyan kanunları bu sebeplerin mururu zamanı kesecek ve durduracaklarını bilhassa zıkr ve tahdit eylemiştir.

Bu taliller tahkik muamelelerinin maruz kaldığı filî imkânsızlıklar -*L'impossibilité de fait*-den tevellüt ediyorsa mururu zamanı keser; eğer hukukî imkânsızlık -*L'impossibilité de droit*-sahibi hakkın filhal takibi dava etmesine mani oluyorsa, hakkı davasını bir taraftan takyit ederken diğer taraftan da bu takyidi aleyhinde netice verecek bir şekle ifrağ etmek doğru olmayacağından [16] mururu zaman durur. fakat aynı takayut filhal bir memnuiyeti tazammun ettiğine göre önce geçmiş olan müddetlere tesir etmez, onların hükmü mahfuzdur; Bu kanunî kayıt mürtefi’ olbuğu dakikadan itibaren o n.ü-

[15] — Nazarî ve amelî mufassal Fransız hukuku cezası, Garaud-C, II; kit, 2; Ba, 3; Fa, 2§ CXXXI; N: 736; S, 581.

[16] — “Bu takdirde takibatı bizzat kanun durdurduğundan, ve bir taraftan takibatı tevkif ederken, diğer taraftan, dava ikame edilmediği vesilesiyle, mururu zemana maruz tutmak muteârz gibi görünür, fakat bu teâruz hakikî olmaktan ziyade sûrîdir. . . Ceza mururu zamanında müddeii umumînin dava ikame etmemesini tecziye veya, hukuku amme davasını ikame etmediği halde, ondan vaz geçtiğini kabul etmek meselesi yoktur; yalnız geçmiş olan müddetin suçun hatırasını silip silmediğini ve zecrin faidesiz olup olmadığını bilmek iktiza eder. O halde, müddeii umumîyi hukuku amme davasını ikameden men’eden, hukukî mani’ler suçun hatırasını neden canlandırırsın? ve zecri zarurî kılsın?... Zannederim ki, takibe mani’ olan sebep ne olursa olsun, kanunen muayyen müddet zarfında dava ikame edilmezse hukuku amme mün-tafî olur. “ Nazarî ve amelî mufassal Fransız hukuku cezası, Garraud, C, II; kit, 2; Ba, 3; Fa, 2; §CXXXI; N: 776; S, 581.

detler temadi eder. yani filî imkânsızlıklar, ki buna mururu zamanın kat'ı, yahut kanunu cezamızın tabiri veçhile, kesilmesi denir, geçmiş müddetleri silerek yeniden bir murur zaman başlamasına sebebiyyet verir. (B. K. M. 135, Fıkra, 1). Hukukî imkânsızlıklar ancak hîni tahakkukunda mevcut vaziiyeti, geçmiş zaman da dahil olmak üzere, muhafaza eder; yani tavakkuftan evvel başlamış olan mururu zaman cereyanına devam eder. Eğer bu sebebi tatil, meselâ masuniyeti teşriiye gibi, haddi zatında başlamasına mani olmuş ise mururu zaman mezkûr sebebin zevali tarihinden itibaren cereyana başlar, (B. K. M. 132. F. 2) buna da mururu zamanın tatili, yahut kanunu cezamızın tabiri veçhile durması denir. Maazalik bu hatırlama sevaiki nefsi filin tesirini husule getiremeyeceğini de işaret eylemek lâzımdır.

Şu halde cürmî bir hadise hakkında tevessül edilecek muameleler onun tesiratını idame edeceğine göre mururu zaman vukuuna mani olmak iktiza eyler. Ancak cürmün nisyanı onun resmî nisyanı demek olmakdan daha ziyade içtimaî nisyanı manasını müfit olduğundan memurini müteallikası tarafından tevessül olunan her hangi resmî bir muamele, yalnız mezkûr memurların ıttılai dairesinde kalan usulü muhakeme muamelelerine inhisar ettikçe cürmü vaki tesiratının zevaline mani olamaz.

Demek ki, mururu zamanın cereyanı üzerinde müessir olabilmek için, bu muameleler:

Evvelemirde selahiyettar memurdan sadir olmalıdır. [17]

[17] — Şeklen kanuna muvafık ve selahiyettar memurdan sadir olan bu muamelat, velevki selahiyetdar olmiyan bir mekama sevk edilmiş olsa bile yine aynı neticeyi verir. Nazarî ve amelî Fransız hukuku cezası, - Garraud - C, II; kit. 2; Ba, 3; Fa, 2; §CXXXI; N: 734, I; S, 569; Fransa hukuku ceza ve usulü cezaiye dersleri, - Roux, usulu cezaiye, kısım, 4; Fa, 1, c, 4; N: 1462; S, 587; Bordeaux istinaf mahkemesi; 11 kanunu evvel 1895; - Daloz-un küçük Collection'u, ceza usulü muhakemesi, Ma, 637-638; not, 5; Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyesi, - Haus - C, II; kit, 4; Ba, 3; Fa, 3, V; mururu zaman, kısım 3, I; N: 1343; S; 572 - 573; bu mekamin muamelatı vakıası eşkâli kanuniye dairesinde olmak şart olduğundan usule gayrı muvafık ve keenlemeye-

idarî meselelerde bile ancak alakadar memurun tevessül edeceği muameleler bir neticeî hukukîyye tevhit edebilirken, hukukî hadiselerde, ve o cümleden bulunan mururu zamanda, her hangi bir kimsenin istimal edeceği fevk-el-kanun vasıtalar müsbet ve mülzim neticelere müncer olmaz.

Dereceî saniyede muamelatı vakıa halkın, veya halktan bir hızbın, hiç olmassa bizzat maznunun ittilama vasıl olmalıdır, ki tesiratı cürmiyyenin mahfuziyyeti mevzuu bahs olabilsin. Metni kanunda tesiratı cürmiyyenin mahfuziyyetini temin edebilmek üzere kanunun tadat ettiği bu muameleler nufuzu nazarla tetkik edilecek olursa, meselâ ihbar, şikâyet gibi yalnız her ferdin değil, hatta ihzarî tahkikat kabîlinden her memurun bile müracaat edeceği merasim olmadığı bariz bir surette görülür. çünkü muamelatı vakıa : tefhim olunan hüküm, neticesiz kalan

kün bir davet ile de mururuzeman münkatî olmaz. Fransa İemyiz kararı, 7 temmuz 1899. Hakimlerin ve mahkemelerin cezaî tatbikatı, Faustin Hélie, C., I; kit, 2; Ba, 7; Fa, 5; mururuzeman, Ma, 635-643; N: 1135; S, 793. Ağır ceza işleri gören dairede rû'yet edilmesi lazım gelen bir fili selahiyetdar müddeî umumî aslî mahkemede takip etse, aslî mahkemenin ademi selahiyeti müddeî umuminin davasını hükümsüz kılmaz ise de bizde maznuna bu hususta ancak vaki olacak bir tebliğ ile mururu zaman kesile bilip mücerret davanın ikamesi buna kifayet etmiyeceğinden (aşağıda, S, 649-650 de gelecek) ve bu bapta maznuna tebliğ de nihayet bir celp ve davet suretiyle vaki olacağına ve bu daveti tazammun eden celpnameyi isdar edecek mahkeme-ki huzurunda dava ikame edilmiş bulunan asliye mahkemesidir - selahiyetdar bulunmadığına göre bu mutalaa varit olmaz. Vakıa şimdi " Duruşma için icab eden celpnameleri ", Cumhuriyet müddeî umumisi yazar ve tebliğ eder. (Ceza mahkemeleri usulü, Ma, 207, fıkra, 1) Şu halde vevki selahiyetsiz bir mahkemeye daveti tazammun eden celp müzekkereleri de selahiyettar makamdan gönderiliyor demek olduğuna göre mururu zamanı kesmek icab eder zannolunur. Şukadar ki bu vechile duruşma için iktiza eden günü tayin etmek mahkeme reisine ait olduğundan ve onun selahiyetsiz bir mahkemenin reisi bulunması bu tayini ve onun neticesi olan daveti de hükümsüz kılacağından mururu zamanı kesemiyeceği kanaatindeyim.

tevkif müzekkeresi, maznuna kanun dairesinde tebliğ olunan tahkikat (K. C. M. 104) olmak üzere tahdit edilmiştir .

V — 1;Hükümler alelumum vicahî ve alenî olduğu için bin-nefs ammenin murakabası altında bulunduğundan bu suretde tefhim ile hey'et-i ictimaiyenin ıttılai hasıl olur; ve bu ıttıla' mah-kumun bih filin mensî hatırasını tahrik ve tecdit eyler. Hatta bu sebepledir ki müttehas hükmün yalnız tefhimini vazn kanun kâfi görmüş, ve bilfarz hükmü gıyabînin, tebliğini şart etme-miştir. Zaten tebliğ ile gıyabî hüküm kesbi kat'iyet etmek la-zım geldiğinden o zaman dava mururu zamanı değil, fakat ten-fiz mururu zamanı başlamak icap eyler [18], nitekim kanunumuz gıyâben verilen hükümlerde hükmün ertesi günü yeni bir dava mururu zamanı cereyan edeceğini tasrih etmekle (K. C. M,116) bu maksadını daha mütebariz kılmıştır . [19]

Bu vechile mahkemeler tarafından verilip mururu zemana müessir olacak hükümler nihaî hükümlerdir.

Ara kararları maznuna tebliğ edildiği takdirde mururu ze-manı kesen tahkikat cümlesindendir . Binaenaleyh gıyabî mu-

[18] — Belçika kukuku ceza kavaidi umumiyyesi, - Haus - C, II; kit, 3; Ba, 4; Fa, 4; mururu zeman, kısım ; 2 , V ; N: 1041 ; S , 286 .

[19] — Gıyâben verilen bir hüküm *-un jugement par default* - teb-liğ edilmedikce ceza mururu zamanını cereyan ettirmeyeceğine dikkat etmelidir . Hukuku ceza ve usulü cezaîye dersleri, - Roux-hvkuku ceza kısım 4; Fa, 4; N: 5; ceza mururu zamanı, N: 336; S, 401-402; ve ha-miş, 1 . " Ceza icab ettiği zaman icra edilememiş olmak hasebiyle mururu zemana uğrar. Ceza mururu zamanı cereyan edebilmek için, mahkûmiyet kararının, kabili tenfiz olması lazımdır . O halde ancak kaziyei muhkeme teşkil ettikten sonra tenfiz kabiliyetindedir . Bu se-ciyyeyi haiz olmadıkça karar ancak hukuku amme davasının bakasına vesile veren ve binnetice yalnız onun mururu zamanının kat'ını intac eden bir tahkikat muamelesinden başka bir şey değildir. Binaenaleyh ceza mururu zamanı cereyana başlamak iktiza etmez; bu karar tarihin-den itibaren hukuku amme davası mururu zamanı cereyanına devam etmek icab eyler ... , Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyyesi, keza, mururu zeman, kısım, 2,II; N : 1034 ; S, 280 .

hakemede ittihaz edilecek ara kararları maznuna tebliğ edilmiş olmayacağı için mururu zamanı kesemez; meğerki, meselâ celp müzekkeresi isdarı gibi, binnetice maznuna tebliği ıktiza ede.

Bu nihaî hükümler aynı zamanda davaya mevzu teşkil eden filin vuku veya ademi vukuuna, ve maznuna isnat kabiliyeti neticesinde mes'uliyetine dair olmalıdır. "Müttehimin aleyhinde yapılan takibatdan dolayı muhakemesini ber taraf eden, maznun veya müttehimin beraetine -*L' acquittement ou l'absolution du prevenu ou de l'accusé* - hükmeyleyen, emir, hüküm, kararlar, hukuku amme davasını esassız olduğundan veya şayanı kabul olmadığından, mururu zamanı kat'edecek mahiyette değildir. Davaya vaz'ı yet eden mahkemenin emir, hüküm, ve kararları hakkında da aynı kaide tatbik olunur..... Maznun veya müttehimin, aleyhine hükmedecek mahkeme veya hey'ete, sevkine dair olan emir, hüküm ve kararlar henüz kaziyei muhkeme teşkil etmiyen emir, hüküm ve kararlar gibi mururu zamanı keserler,, [20]. Elverirki maznuna tebliğ edilmiş olsun.

Bizde zaten hukuk ve ceza usulü muhakemeleriyle sulh ve icra kanunlarının bazı maddelerini tadil eden 21 mart 1340 tarihli kanunun altıncı maddesi mucibince: "bir davanın vazife ve selâhiyet dahilinde olmadığına müteallık mukarrerat dava arzihalinin hükümsüzlüğünü müstalzim olmayup davanın ait olduğu mahkemeye havalesini icap,, eylediğinden ademi selahiyet kararları da maznuna tebliğ edildiği takdirde daima bu neticeyi vermek lazım gelir. Kaldırılmış olan bu kanun hükmünü hukuk usulü muhakemelerinde "mahkeme vazifedar ve selâhiyettar olmadığından dolayı dava arzihalinin reddine karar verdiği takairde arzihali ve dava dosyasını ait olduğu mahkemeye gönderir ,, (M. 27) denilmiş olması tamamen muhafaza eder.

2; Neticesiz kalan tevkif müzekkerelerinde ise mezkûr müzekkereler bizatihi tenfiz ve icrayı tazamun edüp bu tenfiz ve

[20] — Belçika hukuku ceza kavaidi umumiyesi, - Haus - C, II; kit, 4; Ba, 3; Fa, 3; mururu zaman, kısım, 3; Ma, 2, II; N: 1348; S, 547-548.

icra bir tebliği mütekaddeme muallak olmadığından bunun da mururu zamanı ber teraf etmesi bir tebliğa iftikar etmez. Zira şimdiye kadar tavkif müzekkerelerinin ahkâmı kâfi kuvvei müsellaha ile infâz olunmakta(U, M, C, K, 1295 Ma, 103)ve bu sırada bulunamıyan maznunun taharrî keyfiyytinden haberdar olmasını teminen mezkûr müzekkere en son meskenine tebliğ, ve bu tebliği mübeyyin bir zabıt varakası tanzim(U, M, C, K, 1295 Ma, 104)kılınmakta idi. O halde tevkif müzekkerelerinin temamiyyeti bir tebliğa muallak olmadığından tevlit edeceği netayici kanuniyede öyle bir tebliğa mevkuf olmuyordu. Bu gün de hakim, tevkifin icrası zmnında meşrut olan "tevkif müzekkeresi, maznunun yakalanması anında, ve bu mümkün olmazsa tevkifhaneye konduğunun nihayet ertesi günü tebliğ,, edileceğine (C, M, U, 1929, Ma, 106; fıkra, 3) göre tevkifin tekemmülü hususunda bu tebliğ bir zaruret teşkil etmiyor, demek olduğundan aynı hüküm yine evvelki gibi tamamen mahfuz bulunmak icap eyler.

Bir de muvakkat yakalama vardır. Netice itibariyle bu da anen tevkifin aynıdır, ancak mahiyyet itibariyle tetkik edilirse, mururu zemana tesirini tayin edebilmek üzere, bunun birinci derecede bir taksime tabi tutulması icap eyler:

1° — Meşhut cürüm sırasında rastlanan veya meşhut cürüm-den dolayı takip olunan şahsın firarı umulur, veya hemen hüviyetini tayin mümkün olmazsa, tevkif müzekkeresi olmaksızın da, o şahsı her kes muvakkaten yakalaya bilir.

Cumhuriyet müddeii umumisi veya, derhal âmirlerine mura-caat mümkün olmayan hallerde, zabita memurları tevkif müzekkeresi kesilmesini müstelzim ve aynı zamanda tehirinde mazarrat umulan hususlarda maznunu muvakkaten yakalayabilirler. (ceza muhakemeleri usulü, Ma, 127 ; fıkra, 1, 2).

2° — Tevkif edilecek kimse kaçak olur veya saklanmış bulunursa, tevkif müzekkeresine müsteniden, cumhuriyet müddeii umumisi, ve , zaruret halinde hakim tarafından yakalama emri verile bileceği gibi, kezalık hapishaneden veya yakalanmış iken muhafızların elinden, kaçan kimse hakkında tevkif

müzekkeresi olmaksızında yine müddei umumî ve, zaruret halinde, hakim ve hatta bu takdirde zabita memurları bile yakalama müzekkeresi verebilirler .

Demek oluyorki muvakkaten yakalamanın birinci şeklinde kanun bir ferdin de diğer bir ferd ve hatta, muayyen ahvalde, bazı memurlara karşı, haddi zatında teşkilatı esasiye kanunu ile mahfuz bulunan şahsî mahsuniyetini tahdit ediyor . sırf ictimaî bir hak olan bu masuniyeti tahdidin sebebi kanunun metninde tayin ettiği şeraitin tahakkuku halinde, mülahaza-eylediği ictimaî faidedir ; mademki ictimaî bir menfaat gözeterek istisnaen tecviz etmiştir; cevazı da ancak o menfaate, yani failin kaçmasına mani olmağa, maksur olmak, başka şeylere sirayet etmemek gerektir; binaenaleyh bu yakalama mururu zamanı keser addolunmamak icap eder .

İkinci şekle gelince : Bu kanunî şartlara tabi hukukî bir muamele olmak hasebiyle hukukî neticé vermekte de mumasil muamelelerden farklı olamaz, o itibarla aynen tevkifin neticesini hasil etmek lazım gelir . Ve zaten komisyonun layıhasında bu hususta kullanılan muvakkat tevkif tabirinin, mümkün olan mefhumların arapca yerine Türkçe kelimelerle ifade edilmesi kaygusuyla, değiştirilmiş olması da bu noktai nazarı teyit eyler.

3 — Maznuna tebliğ olunan tahkikata gelince: Bütün usulî muamelelerle kazaî kararları ihtiva eden [21] tahkikat tabirinin usulî manası sıa itibariyle yekdiğerinden pek farklı ve mütefavıttır :

Evvelâ; hukuku amme davasının hazırlanması ki, dava ikamesine mahal olup olmadığı taktir için, hukuku amme davasının, ve onun namına zabıtayı adliye memurlarının icra eyledikleri tefehhusattır .

Saniyen ; her hangi bir ferdin maznun olarak muhakemeye sevkine kifayet edecek delilleri ve maznunun müdafeatını tespit eylemek üzere yapılan ilk tahkikat vardır .

[21] — Belçika hukuku ceza kava idi umumiyesi, - Haus - C, II; kit, 4; Ba, 3; Fa, 3; mururu zaman, kısım, 3; I; N : 1342; S, 542 .

Salisen; bu delailin mukabele ve münakaşası ile elde edilecek netice ve hükmü tazammun eyleyen kat'i tahkikatır .

Ceza kanunumuzun metninde, bu şekillerden hiç birine tahsis edilmeksizin, zikrolunan bu tabir kemaline masruf olmak iktiza ettiğine göre ihzarî, iptidai ve nihai tahkikattan aamm olmak lazımdır. Şu kadar ki bu yolda alelittlak tevesül edilen herhangi bir tahkik muamelesinin mururu zamanın cereyanını talil eylemesi bir az evvel zikrelediğimiz ictimai nisyan esasiyle kabili telif olmadığından kanunumuzun metninde "O iş hakkında maznuna kanun dairesinde tebliğ olunan tahkikat muamelesi," olarak tayin eylemiştir. Kanunun bu tabirinden de bu hususta maznuna tebliğ olunan "tahkikat muamelesi," bila tefrik müessir olmak luzumu istitlal olunur; meselâ eşyayı mesruka ile derdest ve hadise o yolda bir zabıt varakası ile tesbit edilip de zabıtai adliyece müddeii umumiliğe teslim keyfiyeti de bu neticeyi vermek icab eder gibi görünür [22] halbuki İtalya kanunu

[22] — Tahkikat muamelesi fili tespit, ve gayri muayyen bir surette, faili taharriye muzaf muamelattır Esbabı sübutiyeyi taharri ve teyhit ederek kuvvei kazaiyeyi tenvire yarayan ve zabıtai adliyye âmirleri tarafından idare olunan, mahalli cürme ihzar, fethi meyyit, musadere, zaptı eşya, şuhudun isticvabı, tanzim için muktezi selahiyeti haiz bir âmir veya memur tarafından tutulan zabıt varakaları, şahit daveti, hatta bir meni muhakeme kararı gibi muameleler tahkikat muamelesidir. Nazari ve amelî mufasssl Fransız hukuku cezası - Garraud - C, II; kit, 2; Ba, 3; Fa, 2§ CXXXI; N: 734; I; S, 566 - 567. hakimlerin ve mahkemelerin cezai tatbikatı, - Faustin Hélie - C, I; kit, 2; Ba, 7; Fa, 5; mururu zaman, Ma, 537 - 543; N; 1134,2; S, 791-792. Belçika hukuk ceza kavaidi umumiyesi, - Haus - C, II; kit, 4; Ba, 3; Fa, 3; mururu zaman, kısım, 3; Ma, 2, I; N; 1346 - 1347; S, 545 - 547; ve alelittlak-yani (şüphesiz Fransız ve Belçika kanunlarına göre) ister maznuna tebliğ edilsin ister edilmesin- mururu zamanı keser. Fransız usulü cezaiyesi, Ma, 637 - 639, Mahkemei temyiz icthadati kanunen bir vazifei umumiye olarak filin tespiti efradına tahmil edilmiş olan Jandarma " zabıt varakalarını " mururu zamanı katı' muamele addediyor. Mahkemei temyiz, 26 temmuz 1890; Garraud keza, S, 569; hamış, 40; Hakimlerin ve mahkemelerin cezai tatbikatı, -Faustin Hélie - .keza

cezasının bu husustaki metni, maznuna tebliğ edilmiş bile olsa, usulî muameleleri aynı mahiyette görmek istememiş ve bu sebeple “..... kendisine isnat olunan fiilden dolayı maznuna kanun dairesinde tebliğ edilmiş bütün kazaî tedbirler - *Toute mesure de justice dirigé contre lui et légalement notifié au prévenu, à raison du fait qui lui imputé* - demiştir. (İta, K, C, Ma, 93) kezâlik Almanyada da kazaî her muamele - *Tout acte du juge* - denilmiştir (Al, K, C, Ma, 68) [23].

Bu ibare ile İtalya kanunu cezasının temin etmek istediği “esasların izah ve müdafaasına dair Manzininin raporunda tesadüf ettiğimiz sözlerin naklini münasip buluyoruz: “Kaide, mururu zaman cereyanının ancak bir mahkûmiyyet kararıyle kesileceğini tayin eylemiştir. Bu halde, bırakılan ve uzun fasılalardan sonra tekrar başlanan muameleler yüzünden bir vatandaşın vahim ve muhakkak bir tehlikei karibeye - *L'épée de Damoclès* - maruz kalması tehlikesi ber taraf ediliyor. Umumî kaide budur.

Fakat bunu bütün şümuliyle tatbik etmeği ve buna hiç bir had vaz etmemeği münasip görmedim. Mahkûmiyyet kararına takaddüm etmekle beraber, mururu zaman müddeti zarfında yapılmaları muamelatın oldukça mühim ve hatta esaslı bir seyrini tazammun eden, bazı haller vardır ki onların tamamen tesirsiz kalmaları mahzurludur. İhbarlar, şikâyetler, müddeî umuminin talep ve iddeaları gibi haller bu kabilden olmaz; fakat isticvap gibi, veyahut celp veya tevkif müzekkereleri, veya hey'eti ittihamiyye kararları gibi, veya ona benzer, diğer haller vardır ki delillerin oldukça inkişafına, ve maznun tarafından davaya ıttıla' edildiğine delalet eder., [24].

İtalya şari'lerinin bu vechile yalnız kazaî kararlara kasrettik-

[23] — Halbuki Belçıkada “ bir mes'eleî müste'hirenin, halli için, hukuk mahkemesine veya hükûmeti idariyyeye sevki halinde mururu zaman tatil olunur . „ Belçıka , 17 nisan 1878 kanunu , Ma, 27. Belçıka hukuku ceza kavaidi umumiyesi , - Haus - C, II; kit, 4; Ba, 3; Fa, 3; mururu zaman, kısım, 4, II; N : 1361 ; S, 558 .

[24] — İtalya kanunu ceza şerhi, - S. Majno - mururu zaman , Ma, 93 ; N : 546 ; S, 527 .

leri vakıaları “tahkikat muamelesi,, tarzında ifade ederek, şekli zahirisi itibariyle,bizim kanunumuz mezkûr kanundan ayrılmaktadır. Lâkin ruhu hukukîsi noktai nazarından yine aynı mufadî tazammun eylediğini zannediyorum. Çünkü kanunumuz, bir az evvel zikrettiğim ibaresinde, tahkikat muamelesini mutlak değil “maznuna kanun dairesinde tebliğ olunan,, kaydına mukarrin olarak zirkretmiştir; tahkik muamelelerinden maznuna tebliği kanunen mecburî olanlar ise ancak hakim tarafından ittihaz edilmiş bulunanlar yani kazaî olanlardır. Şu halde bizim kanunumuzun “maznuna kanun dairesinde tebliğ olunan tahkikat muamelesi,, ile italya kanununun “maznuna isnad olunan fiilden dolayı kendisine kanun dairesinde tebliğ edilen bilcümle kazaî tedbirler,, aynı mefhumu ifade ederler. Kanunun hîni tercemesinde muamelatı vakıadaki “kazaî,, kaydının ihmâlini bir kasti mahsusa atfetmek isteyenler için aynı tabir “eşkâli kanuniyeye tevfi ken,, manasında alınarak bu tadil aksi ictihada da vesile verebilir. Maamafih Alman kanununda da “kazaî her muamele *-toute acte de juge -*,,denilmiş olması, failin izini bulmağa muzaf tahkikatı iptidaiyyenin değil, muayyen bir fili işlemiş olmak itibariyle faile tevcih edilmiş davaların mururu zamanı keseceği kanaati ilmiyesinin teessüs etmiş bulunması [25], ve buna zemimeten de bizde bu muamelelerin tebliği kanunî bir zaruret teşkil eylemesi belki o yolda bir ictihada mani olur.

Mururu zamanı kat’eden muameleler tahkikat muameleleri olduğuna göre, ister kazaî manada alınsın, ister alınmasın tahkikat cümlesinden olmayan usulî muamelat, maznuna tebliği kanunen zarurî olsa bile, mururu zamanı kesememek icap eder. Şu halde bir mahkûmiyet aleyhinde gerek müddeii umumî, gerek maznun tarafından temyiz tarikine muracaat, her ne kadar olbaptaki temyiz arzıhalinin bir suretinin mümeyyezun aleyhe tebliği zarurî ise de, bu bir muamelei tahkikiye demek olmadığından mururu zamanı kat’etmez. Temyiz tahkikatı da tıpkı

[25] - Mufasssal Alman hukuku cezası , - Von Litsz - C , I : kit , 2 , IV ; N : 77 ; mururu zaman, III ; S, 436 ;

istintak,ve muhakeme esnasındaki isticvbat gibi, mururu zamanı kesmez. [26]

VI— Kabahatlarda ise haddi zatında pek kısa olan mururu zamanın kesilmesini bu kadar merasime tabi tutarsak, onlardan bir çoklarının imkânı tecziyesi kalmaz. Bu sebeple bunların inkıtai sebeplerini, Fransız vaznı kanununun tamamen aksine olarak[27], biraz daha tevsi, etmekte ittifak eden İtalyan ve Türk şari'-

[26] — Halbuki Fransız kanununa göre cunha ve cinayet mes'elelerinde usul imuameleler tahkikat - *acte d'instruction* - cümlesinden olmak itibariyle tahkikata devam mahiyyetinde ad ve evvelce kat' edilmiş mururu zamanın yeniden başlamasına mani olan temyiz; ikame edildikten sonra ancak bir sene zarfında verilecek bir hükümden başka sair usulî muamelelerden munhasıran davanın istinafiyle inkıta edeceği tasrih edilmiş olan, kabahat davalarındaki tesiri meselesi ulemâ arasında ihtilaflı kalmış ise de mahkemei temyiz ichtihadına göre temyiz muracaatı - *pourvoi* - mururu zamanı kat' ve temyiz derecesi-*instance*- tatil eder. Nazari ve amelî mufassal Fransız hukuku cezası, - Garraud - C, II; kit, 3; Fa, 2; § CXXXI; N: 735; S, 574-579; hususiyle, hamış, 56; S, 578. Fransız mahkemei temyiz ceza dairesinin 9 haziran 1888 tarihli red kararı, küçük Dalloz collection'u, C, U M, K, Ma, 640; N: 4.

[27]-Fransız kanununa göre kabahatlar hakkındaki hukuku amme ve hukuku şahsiye davalarında bir zabıt varakası, zabıt, tahkikat ve takibat yapıldığı takdirde bile, eğer irtikâp tarihinden itibaren, bir sene zarfında bir mahkûmiyet lâhik olmamış bulunursa, mururu zaman vaki olur. Eğer kabili istinaf nihai bir bidayet hükmü lahik olursa, hukuku amme ve şahsiye davaları, istinaf istidanamesinin tebliğinden itibaren, bir senenin hitamında mururu zemana uğrar (C, U, M, K, Ma, 640 ;). Demek oluyor ki mururu zaman hatta ikamei dava ile bile kesilmeyecek, ancak bir hükme, ve hükmü mezkûrun istinafına müftakirdir. Ancak bu hükmü umumîye bir meselei müste'hirenin halli zımında selahiyettar mahkemeye müracaat için verilen mühletî mutazammın, kaziyei muhkeme teşkil eden, hükmün istisna teşkil edeceği, Dalloz collection'u, Temyizi ceza 23 kânunu evvel 1900 tarihli red kararı Ma, 640, not, 3. ve bu mezkûr meselenin hallini mutazammın hükmün alaka-dar tarafa tebliğinden itibaren yeniden başlayacak bir sene zarfında mururu zaman hasıl olacağı, şurayı devlet 8 haziran 1886; 17 şubat 1888; keza, N: 5. içtihat edilmiştir.

leri bu muameleleri tayinde ayrılmışlar: ve İtalya kanunu her hangi usulî bir muamele - *quelque acte de procédure que ce soit* - (Ma, 93, fıkra 3;) - demiş olduğuna göre, ihzari tahkikat esnasında veya onun zımında vaki olan usulî muameleleri de tazammun eylediği halde bizim kanunu cezamızın nihayet takibat ile bu mururu zamanın kesilebileceğine dair olan hükmü, ancak hukuku amme davası [28], ve onu velyeden, alehlîlak, tahkikatı ibtidaiyyeye şamil bulunmuş ve kabahat mururu zamanını kesen esbap hakkında İtalya kanunundan daha sıkı davranmıştır.

VII — Kanunen kesilmiş olan mururu zamanın neticeleri:

1; Mururu zamanın kat'ı ilk netice olmak üzere, evelce geçmiş ve maznun lehine mururu zamana mahsub edilmeğe başlanmış olan müddetleri imha eder; ve yeni bir mururu zaman başlamak lazım gelir. Kat' hadisesine tekaddüm eden müddetler, mezkûr hadise ile cürmün hatırası tahrik, ve daha evvel ondan müteessir bulunan cemiyetin hassasiyyeti tehyic edilmiş olacağı için, silinir; ve bu ikinci teheyruç kendi şiddet ve şe-

[28] — Professeur - Garraud - hukuku amme davası - müddei şahsinin müddei umumîyi hukuku amme davasını ikameye icbar eden muameleleri de tazammun ettiği fikrindedir. Binaenaleyh, bu seciyyeye göre, hukuku amme davasını ikame demek olmayan ne müddei umumî tarafından hukuku amme davasını ikame hakkını muhafaza edilmesi, ve ne takibatı ancak tahrik eden alel'ade ihbar ve şikayetler, ve ne de maznun, müttehim, veya mahkûm tarafından tevessül olunan müdafaa muamelatı bu cümleden değildir. Nazarî ve amelî mufassal Fransız hukuku cezası, C, II; kit, 2; Ba, 3; Fa, 2§ CXXXI; N: 734; I; S, 566-567; Nitekim temyizden müddei şahsinin hakkı davasını muhafaza ettiğini tazammun eden mübaşir tebliğatı 1881 tarihli matbuat kanununun 65 inci maddesinin üç ay mururu zamanını kesmek için mukteai muamelatı takibiye makamına kaim olmiyacağı karargir olmuştur. Temyiz ağır ceza dairesinin 5 teşrinisani 1886 tarihli red kararı; küçük Dalloz collection'u, ceza usulü muhakeme lahikası, matbuat kanunu, Ma, 65; not, N: 6.

raitinin istilzam ettiği yeni bir nisyan müddetine iftikar eyler [29].

2; kat' keyfiyyetinin faillerden hangileri hakkında müessir olacağı meselesi de muhtelif noktai nazarlar tevhit eyler:

Evvelâ: Mururu zamanın kat'ı mutlak bir netice verir. Bu, kat'ın neticesinin yalnız kat'a sebep olan takip ve tahkik muamelesinin tebliğ edildiği şahıs değil, tebliğ edilmediği kimseler tarafından da itiraz edilebileceğini ifade eder. Fransız ceza usulü muhakemesi (Ma, 637-638) cinayet ve cunha meselelerinde ceza mururu zamanının kat'ının gayrı şahsî ve şey'î seçiyyesi hakkında şüpheyi mahal vermez. Hatırası tazelenen nefsi cürümdür ki zecir zaruretiyle tahkik ve takip muamelesi o hatırayı ihya eder. Yalnız bir takip ve tahkik muamelesine mevzu teşkil etmekle onun vesile verdiği ictimai karışıklık yeniden göze çarpar.

Binnetice takip ve tahkik muameleleri, her ne kadar gayrı muayyen bir şahsa karşı icra edilmiş olsa bile, maznuna tebliğ edilmemiş bulunsa bile, hatta maznunlar arasında bulunmayan kimseler hakkında dahi mururu zamanı keser; yalnız biri aleyhinde icra edildiği taktirde bütün maznunlar içim ke-zalik mururu zamanı kat' eyler. Hülâsa takip ve tahkik muameleleri, kanunî bir istidlâle göre, cürmün hatırasını ve binaenaleyh, bir ibreti müessire göstermek ihtiyacını, hukuken muhafaza ettiği içim, suça iştirak eden herkes hakkında henüz haberdar edilmedikleri ve malum olmadıkları, ve takip edilenler

[29] — Nazarî ve amelî mufasssal Fransız hukukî cezası, -Garraud-C, II; kit, 2; Ba, 3; Fa, 2 § CXXXI; N; 734; II; 2^{nci}; S, 572-573. Dalloz collection'u, ceza usulü muhakemesi, Ma, 637-638; Orléans 8 teşrinisani 1887; not, 15; Douai, 7 Mayıs 1894; not, 16; Temyiz ağır ceza dairesinin red kararı, 3 teşrinisani 1887; Nakiz kararı, 21 Haziran 1889; not, 17; Hakimlerin ve mahkemelerin cezaî tatbikatı, Faustin Hélie; C, I; kit, 2; Ba, 7; Fa, 5; mururu zaman Ma, 635-643; N: 1135, 1136; S, 792-793; Belçika hukukî ceza kavaidi umumiyesi, -Haus - C, II; kit, 4; Ba, 3; Fa, 3; mururu zaman, kısım, 3; II; N: 1344 mükerrer; S, 544.

meyanında bulunmadıkları hallerde de mururu zamanın cereyanı tavakkuf etmek iktiza eder .

Saniyen: mururu zamanın suçu değil de hakkı takîbı kaldırması hasebiyle şimdiye kadar takibat kimin hakkında icra kılınmış ise yalnız onun hakkındaki mururu zamanın kesileceği dermeyeran ediliyor [30] .

Salisen : şeriklerden biri aleyhinde yapılan ve mururu zamanı kesen muameleler diğer şerikler hakkında da mururu zamanı keser. İtalya, (Ma, 93, fıkra, 5) ve Türk (Ma, 106) kanunu cezalarında bu esasa ittiba' kılınmıştır. Hatta bu hüküm o kadar kat'îdir ki icra kılınan bu takibat neticesinde şerik beraet etse bile diğer şerikler için bu muamelat yine mururu zamanı kesecek mahiyettedir. Yalnız dikkat edilmelidir ki takip edilmiş ve beraet eylemiş olan kimse şerik olsun; yoksa hakkında vaki olan bir isnat üzerine takip edilerek fili vakide hiç iştiraki tahakkuk etmiyen kimse aleyhinde yapılmış bir tahkikat üzerine verilen beraet hükmü, bu esasa göre dahi, o fiillerde fil'asıl mathali olan kimseler hakkında mururu zamanı kâti' addedilmemek iktizâ eyler. Hal bu ki kanunumuz mururu zamanı bu suretle kesen muameleleri, fail ve şeriklere değil de cürme ilhak etmiş olduğu için, bu muameleler mezkûr cürmün hiç bir vechile kendisine atfı kabil olmayan bir şahsa karşı, haksız, veya, bir hata ve zühul eseri olarak vaki, bir isnat üzerine icra edildikleri halde de mururu zamanı kat' eder .

Bu gayrı muntazar neticeye düşmemek için İtalya kanunu metninde, mururu zamanı kesen sebepler arasındaki kararın, mahkûmiyet kararı olmasını da kâfi görmemiş, ve ancak şeriklerden biri hakkında yapılan tahkikat neticesinde kesilen mururu zamanın diğer şürekâya sari olacağını tasrih eylemiştir [31] (İtalya, Ma, 93, fıkra, 5). Maamafih şürekâdan biri hak-

[30] — Mufasssal Alman hukuku cezası - Von Litsz - C, I; kit 2, IV; N: 76; manayı umumîsi itibariyle mururu zaman, II; S, 431; dava mururu zamanı, V; S, 437 .

[31] — Turino temyiz mahkemesi yanılarak aksi karar vermiş ise

kındaki tahkikatın keseceği mururu zaman müşterek suça ait olan mururu zemandır; yoksa, velevki o suça murtabit olsun, diğer suçların mururu zamanını kat'etmez .

VIII — Temadi şekilleri bu vechile taayyün eden mururu zaman arzedildiği surette bir arizaya uğradığı taktirde ikinci defa başlayan mururu zaman müddeti ne kadardır? Kanunu cezamızın bu müddeti tayin eden maddesi aşağı yukarı bir bilmece mahiyetindedir :

“Hukuku amme davası bir çok defalar kesilmiş olsa bile takibattan sonra vaki olacak her terk tarihiyle kat' tarihleri arasında geçen müddetler mecmuu 102 inci maddede yazılı fiilerden her biri için başka başka, tayin olunan müddetlerin yarısından fazlasını geçtiği halde mururu zaman tehakkuk eder (Ma, 105. fıkra, 1),, Hey'eti umumiyyesinden tam bir mana çıkarmak kabil olmayan bu madde mündericatını sâk ve sebki-ne ve kavaidi umumiyyeye nazaran tayin etmek istesek o bile mümkün değildir .

1; Vakıa maddei kanuniyye bir defa kesilmiş olan hukuku amme davasını zikretmemiştir; gerçi “bir çok defalar kesilmiş olsa bile,, tabiri bir defa kesilmiş olanlara bu hükmün evleviyyetle tatbik olunacağını tazammun eder; fakat bu suretle cereyan etmek icap eden mururu zaman müddetini elde edebilmek için «her terk tarihiyle kat' tarihleri» arasındaki müddetlerin mecmuu hesap edebilmek iktiza edecek; bir defa kesilmekte ise mururu zaman bir kat' olunmuş ve sonra terk edilmiştir; Binaenaleyh kat' tarihleri yokturki öyle bir zemana destres olmak mümkün olsun .

2; Kanun her fiil için ağırlığı, yani istilzam ettiği cezanın derecesi, ile mütenasip bir nisyan müddeti tayin eylemiştir. Bu nisyan müddeti, fili vakiin tesirini tecdit eden, bir takım muamelatın vukuu ile uzamak icap edecek. Kanunumuzun bu husustaki

de bil'ahare Napoli temyiz mahkemesi bunun aksine karar vermiştir . İtalya kanunu ceza şerhi, - Majno - mururu zaman, Ma, 93; N: 559 ; S, 538.

hükmü mealen sudur : Her terk tarihiyle kat'i tarihleri arasında geçen müddetlerin mecmuu, 102 inci maddede zatı fiil için muayyen müddetin yarısından fazlasını geçtiği halde mururu zaman tehakkuk edecek. Bu ibare binefsihi şu manayı ifade eder : Bir kaç defa kat' edildiği halde, asıl fiil için muayyen müddetin yarısından fazlasının geçmesiyle, mururu zaman hasıl olur. Fakat bu neticeyi, mururu zamanın kat'ı için esas ittihaz, ve yukarıda tekrar ve telhis ettiğimiz, hükme takrib edersek çıplak bir tenakuz göze çarpar. Çünkü suçun husule getirdiği tesirâtı tecdit eden hadiseler nisyan ihtimalini talil ve mururu zamanı temdid eder dedik. Bu muamelata ne kadar çok tevessül olunursa mururu zamanda o kadar çok işkâl edilmiş olur; yani, hatırası tahrik edilmiş olmak hasebiyle, uzamak iktiza eder. Halbuki kanunumuzdan çıkan, ve yukarıda işaret ettiğimiz vecihle mururu zaman için muktezi müddeti yarıya indiren, yani kısaltan mefhum bunun tamamen nakizidir. O halde şariin maksadını anlamak ve bu ibareye o maksat dairesinde mana vermeğe savaşımak zaruret kesbeder :

İtalyan kanunu -*P effet interruptif ne peut prolonger la durée de l' action penale pour un temps excedent, au total, la moitié des delais...*- “....mururu zamanı kâtı' neticeleri hukuku amme davasının temadisini ... müddetlerin cem'en yarısından ziyade temdit edemez (ita,C, K, Ma, 93; fıkra 2; cüm, 2),, şeklindedir. Yukarıda tafsil ettiğimiz muamelat ile cürmün hatırası tahrik edilmesine rağmen bu tahrikin nefsi fiil mahiyetinde olmadığını, ve binaenaleyh aynen onun tesirini vucuda getiremeyeceğini tekrar hatırladığımız taktirde, inkıtalarla mururu zamanın temadisini hiç olmazsa bir âzamî ile takyit etmek iktiza eyler. Bir defa, ibare itibariyle, kolaycacık anlaşılan bu madde, şariin maksadı noktai nazarından da, işte bu âzemîyi, yarısı zam edilmek suretiyle, mururu zaman müddetinin bir buçuk misli olarak tayin ediyor. O âzamî geçtikten sonra suç hâtırasının teceddüdü, hissi huzurunu ihlâl suretiyle, hey'eti ictimaiyye üzerinde binnefis suçun hasıl ettiği tesiri ikâ edemez. O nihayet bir tarihin resmi geçidinden ibaret kalır.

Bizim kanunumuzun bu (Ma, 105, fıkra, 1) ibaresini de bir evvelki maddesiyle-ki orada....Muamelesi mururu zamanı keser; Bu halde mururu zaman müddeti inkıtam ertesi günü başlar. Diyor - takrip ederek bir şekli halle irca etmek isteyen cezacılarımız var. Metin mefhumunun muannit tezaddı karşısında ancak kanunun nevakısının tatbikattaki icthatlar ile ikmaline imkân hazırlamak hüsnü niyetine atfetmekten başka bir suretle tevil edemeyeceğimiz bu mesâî de maatteessüf müfit bir netice vermemiştir. Zira mahkemei temyiz 16 temmuz 927 tarih ve 3592 nüméro, ve 8 ağustos 927 tarih 4217 nümerolu birinci ceza dairesi kararlarında, izah ettiğimiz vechuzere, kat' edilmiş mururu zamanların, müddet itibariyle, yarıya inmesi luzumunu icthat eylemiştir.

3; Bizim kanunumuzun, tayin etmek isteyüpte ifade edemediği bu âzamî, aleliltlak zikrolunduğuna göre, mururu zamanın cereyanını kesen sebeplerin umumuna masruftur. Zaten kesme sebeplerinin hepsinden mücerret olarak bir madde şeklinde yazılmış olması da buna delalete yler; vehleten de biraz tabii görünür.

İtalya kanunu ise :

Evelâ; "hukuku amme davası mururu zamanının cereyanı, vicahî ve gıyabî mahkûmiyet hükmünün tefhimiyle munkatı olur,, diye hükmün tefhimini, mustakil bir fıkra olarak, 93 üncü maddesinde tasrih eylemiştir.

Saniyen; diğer inkıta' sebeplerini, yine 93 üncü maddeye, ikinci fıkra olarak derceylemiş, ve bu inkıta'ların mururu zaman müddetini yarısından fazla uzatamayacağını bu hükme ilave eylemiştir. Şu halde mururu zaman müddetinin yarısı kadar temdidi, hükmün tefhimi suretiyle vaki olan kat'a değil, tevkif müzekkeresi kesilmek ilah suretlerle vuku bulan katı'lara aittir.

O halde hükmün tefhimi ile kesilen ve yeniden başlayan mururu zamanın müddeti ne kadardır ? Ve bu şekli tefrikin sebebi nedir ?

Usulu muhakemeye müteallık muamelelerin yarısı kadar temdit ettiği mururu zamanın tefhim ile kesildiği halde ne kadar

uzayacağına dair İtalya kanununun metni tamamen sakit olmasına rağmen bu hususta en mevsuk malumatı, hakikî ve kat'î sebepleri yine - Manzini - nin yukarıda (V, 3) zikri geçen 25 teşri-nisani 1876 tarihli raporunda buluyoruz:

“Kazaî muamelelere - *atti di giurisdizione* - izafe edilen tesir, mahkûmiyyet kararlarının haiz oldukları tesirin aynı değildir; mahkûmiyyet kararıyla kesilmiş mururu zaman yeni baştan tamamen cereyan etmek lazım geldiği halde, diğer muamelelerle kesilen mururu zaman, muayyen bir müddetten yani adi mururu zaman için tayin edilmiş olan mururu zamanın yarısından fazla uzayamaz. Usulü muhakeme muamelelerinin mururu zamanı kesmelerine dair vaz' edilen bu had; hem muhik ve hem de muvafıktır. Muhiktir; çünkü her dava hakkında yalnız bir kerre ittihaz edilen ve tekrarına imkân olmayan bir karar mururu zaman müddetini yalnız bir misli daha uzatırsa - velev mühim olsun - adi usulü muhakeme muamelelerinin yukarıda zikredilen müddeti -daha uzun bir zaman için - temdit edebilmesi garip olur. Diğer taraftan buna benzer muamelelere daha geniş bir tesir vermek aksi sistemi kabule müncere olur. Bu had aynı zamanda muvafıktır da; çünkü bu usulü muhakeme muamelesi mururu zaman müddetinin hitama ereceği sıralarda yapılsa bile ondan sonraki temdit devresi zarfında - ne kadar güç ve ne kadarkarışık olursa olsun bir davanın intacı mümkündür. Bu suretle bir memurdan adalet cezalarını daima hatırlatarak-velev mücrim olsun-bir vatandaş tazib eylamak imkânı selbedildiği gibi, bir müddet saklı kalmış olan ve haklarında, bazen bizzat mucrimlerin eseri tertibi olarak müddeti muayyene zarfında bir netice elde edilmeyen suçlara karşı, cemiyyet müdafaasız da bırakılmamış olur[32].”

İtalya kanununun gözettiği, ve ifade eylediği bu maksat, kanunumuzda mahkûmiyetler ve usulî muamelelerle vaki olacak inkıta'lar, bu inkıta'ları müteakip başlayan mururu zaman

[32] — İtalya kanunu ceza şerhi, - S. Majno - , mururu zaman, Ma, 93; N: 546; S, 527.

müddetleri arasına bir fark konmadan, umumî bir hükme rapt edilmiş olmak dolayisiyle bizde varit değildir .

IX — Bu suretle kesilen mururu zaman müddetleri kat'a vesile veren muamelelerin ertesi günü yeniden başlamak icap eder . Binaenaleyh bu tadat edilen vakıalardan başka hiç bir hadise ile kanunen mururu zaman kesilmemek iktiza eyler . Şu halde maznuna tebliğ olunan celp müzekkeresi ile kesilip bu tebliğin ertesi günü yeniden cereyana başlayan mururu zaman tebliği vakiin muzaf bulunduğu tahkikattan müteessir olmayacak .

Takip olunan kimsenin isnad edilen suçun failiyyeti ile alenen muhakemeye sevki caiz olup olmadığını tayine muzaf olmak, ve bhusus hafi ve gayri vicahi bulunmak itibariyle ilk tahkikat için tatbiki bihakkm caiz olan bu netice [33] tahkikatı kat'iyede kat'iyen gayri muntazar bir akibete müncer olur . Madamki mururu zaman nisyan cürüm esasına müstenittir; ve madamki camianın veya-velevki pek mahtut-bir kütlesinin, ve hatta bazı ahvalde yalnız mücrimin ve onun küçüçük bir muhitinin ıttılama isal edilen her muamele de-nisbî bir hudut dahilinde-bu nisyanaya mani oluyor; O halde huzuru halkta alenen devam eden bir tahkikatın mururu zemana müessir olmaması garip görünür . Binnazariye caiz olmamak icap eder . Nitekim -Manzini-projesinde " Mururu zamanı kesecek sebeplerin tayini için ceza usulü muhakemeleri kanununun 745 inci maddesine atıfta bulunulmuştur., 745 inçî madde ise kazaî muamelelerin tevkif, celp müzekkerelerinden, maznunun celbi kararından, ve davası-

[33] — Hatta fransada tahkikat ve takibat muamelelerinin mururu zamanı keseceği ceza usulü muhakemeleri kanununun 637 - 638 inci maddeleri serahati cümlesinden iken " mururu zaman için tayin edilmiş olan esasın ekseriya aksi iltizam edilmektedir; hafi ve gayri vicahi tahkikat usulü muhakemesi, zamanın halktaki cürüm hatırasının nisyanankâr tesirini tahdit etmiyeceği gibi maznunun masumiyet delailinin ziyana vesile verir. „ hukuku ceza ve usulü cezaiye dersleri, - Roux-, usulü cezaiye Ba, 4; kısım, 2; c, 4; N :463; S, 583.

nın esası hakkında isticvaptan, ittihamnameden, ve muhakeme ile hükümden ibaret bulunduğu beyan edildiğine göre o proje kabul edilmiş veya muhtevası muhafaza kılınmış olsaydı bu mantıksızlık bertaraf olurdu.

Maazalik mururu zamanı nisyanı cürümden gayrı esaslara irca' etsek bile yine bir cihetten muhakemeye devam ederken, diğer cihetten mururu zamanı cereyan ettirmek kabil olmaz. Zira mururu zaman için mücrimin selahına veya manen ceza-dide olduğu faraziyesine gidilse takibat yapılırken zaten elde bulunan failin yakalanmak korkusu mefruz olamıyacağı gibi, bir suçun maznuniyetinden henüz yakasını kurtarmamış bir adamın diğer bir suç irtikâp etmemesinde de bir selah mülahaza edilemez. Cürüm esbabı subutiyesinin ziyayı veya za'fı vusuku ise filhal tahkikatın devam etmesi ile mürtefi'dir.

X — Birde mururu zamanın tatili (durdurulması) vardır: Mururu zamanın kesilmesi halinde bu mururu zamanı kesen hadisenin ertesi gününden itibaren yeni bir mururu zaman başlamak lazım gelir; geçmiş zamanlar ancak kanunun tayin ettiği hudut ve şurut dahilinde nisbî bir tesiri haizdir. Mururu zamanın durdurulması halinde ise durduran vakiadan evvelki mururu zaman müddeti tamamen mahfuzdur; yalnız durduğu noktadan durduran vakianın hitamına kadar geçen müddet nazarı itibara alınmaz, ve ondan sonraki zaman evvelce geçmiş mururu zemana zam ve ilave edilir. Çünkü mururu zamanın durdurulmasını istilzam eden sebepler, hukukî mefhumu itibarıyla onu kesen sebepler gibi bir manayı nisyanı tazammun etmez. Hatta bu daha ziyade muamelatı kanuniyenin hukukî ceryanını kâfil şeraiti evveliyedir. Bunlar yapılmadıkça kanunî muamelelerin devamına imkân yoktur. Şu halde mururu zamanın durması zaruret kesbeyler. Fakat velevki bu şeraiti evveliyenin ikmali için tevessül olunacak vasıtalar bile maznun için evvelce mütehakkak bulunan hukuku meksubeyi ihlâl etmez. Buna mebni de evvelce cereyan etmiş bulunan müd-

detler mahfuz kahr; mururu zamanın kesilmesinde olduğu gibi mürtefi' olmaz. Bu itibarla kati' ve tatil arasında bizatihi fark olduğu yukarıda (hakkı takip mururu zamanı IV) gösterilmiştir. Şüphesiz kati' ve tatilin netaicinde de bu farkın- aşağıda görüleceği vech üzere - bariz eserlerine tesadüf edeceğiz.

XI — Mururu zamanı durduran sebepler; hukuku amme davası ikamesinin :

Evvelâ; mezuniyet alınmasına,

Saniyen; karar alınmasına,

Salisen; diğer bir merci' de halli lazım gelen bir meselenin neticesine

Bağlı bulunmasıdır. (K. C. M. 107)

Bu hallerin, nazarî esaslara ircaı kabil olsa bile, yine, kanunî metinlerin sarahatlariyle tayin edilmek lâzimedendir. O halde bu esasatı ancak kanunlarımıza umumî bir atfî nazarla tayin edebiliriz.

1 ; hukuku amme davasının ikamesi mezuniyet almağa muallak olur [34]; bu hususta muhtelif kanunlarımızın muhtelif hükümleri vardır. Bunları birer birer tetkik etmek icab eder :

Evvelâ; kanunu cezamızın 160 ıncı maddesi mefhumuna göre bazı suçların takibi muayyen makamatin mezuniyetine mevkuftur.

1^{nci}; Reisi cumhura, sui kasta teşebbüsten başka suretle, filî tecavüzde bulunmak (K. C. M. 157) .

2^{nci}; Reisi cumhura karşı muvacehesinde hakaret eylemek, veya gıyabında lisanen tecavüz etmek, veyahut reisi cumhur

[34] — Von Litsz -, eğer cezaf takibat için bir şikâyet veya mezuniyet zarurî ise bu şikâyet ve mezuniyetin fıkdanı mururu zamanın cereyanına bir mani teşkil etmez „ mufasssal Alman hukuku cezası C, I ; kit, 2, IV; N : 77; mururu zaman, IV; S, 436-437; diyor. Filhakika "ahkâmı kanuniye mucibince takibat başlayamadığı veya devam eyliyemediği halde mururu zamanın tatil edileceğini „, bir hükmü umumî olarak tayin eden, kanunun maddesinin (Alman, K. C. - Ma, 69; fıkra, 3) bu husustaki serahati kat'idir .

aleyhinde tecavüzkârane neşriyatta bulunmak (K. C. M. 158) Adliye vekâletinden (K. C. M. 160) .

3^{ncü} ; Büyük millet meclisini, veya hükûmetin şahsiyyeti maneviyyesini, veya ordu, veya donanmasını, veyahut Türklüğü tahkir ve tezyif etmek (K. C. M. 159, fıkra, 1) .

4^{ncü} ; Türkiye cumhuriyeti kanunlarına söğmek (keza, fıkra, 2). Büyük millet meclisi riyasetinden izin verilmesine (keza, 160) bağlıdır .

Saniyen ;

1^{nci} ; Siyasî ve idarî bir hey'eti resmiyye huzurunda, veya bir hakimin muhakeme ettiği sırada vekar ve haysiyetine kavlen veya filen taarruz ve hakarete bulunmak,

hakarete uğrayan hey'etin (K. C. M. 268, fıkra, 2) mezuniyetine.

2^{nci} ; Adlî, veya siyasî, veya mülkî, veya askerî bir hey'et, veya bunların makamına kaim olanlar aleyhinde hakaret ve tecavüz vuku bulmak o hey'etin, ve meclis suretinde teşekkül etmeyen hey'etler için dahi

En büyük âmirinin (K. C. M. 488, fıkra, 3) müsaadesine muallaktır.

Salisen; Hakim sınıfına mensup olanların vazifelerinden münbais veya vazife sırasında vukua getirdikleri cürümlerinden dolayı haklarında yapılması icap eden tahkikat (hakimler K. M. 24)

adliye vekâletinden verilecek emir ve mezuniyete iftikâr eyler .

Kanunu cezamızda birde takibat icrası adliye vekâletinin talebine muallak bazı ahkâm (K. C. M. 3, fıkra, 2. M. 4; fıkra, 2; M. 6, fıkra. 2, 3; M. 7. fıkra. 3) vardır .

Bu maddelerdeki talep şüphesiz usulî manasmda değildir. Çünkü, o itibarla davaî bir talepte bulunmak kanunen makamı iddiaya verilmiştir . Adliye vekâleti ise, usulu muhakeme noktai nazarından, bir nezaret hakkını haiz olsa bile, bir iddia makamı değildir. Lugat manasınca talepte bir mezuniyeti veya müsaadeyi ifade etmez . Zaten bu maddeler vatan harıcında işlenen suçlara ait hükümleri göstermesine , ve vatan harıcında işlenmiş suçlarda mehakimi milliyenin selâhiyeti istisnaen tahakkuk edeceğine göre, ha-

li tabii noktai nazarından, bunda selâhiyettar bir mahkeme, ve onun takibatını icra edecek bir müddeîi umumî mefruz değildir. Binaenaleyh müddeîi umumiliğin, her ne suretle olursa olsun, vaki olmuş bir ittıla' üzerine adliye vekâletine müracaatı, mururu zamanı tatil edebilecek hukukî bir mahiyyeti değil, sırf idarî bir mahiyyeti haizdir; Mururu zemana müessir değildir; Çünkü hilafı selahiyyet yapılan muamelelerin mururu zemana müessir olamayacağını yukarıda (IV, evvel emirde) da görmüş idik. Derecei ulada bir mahkemeyi selahiyyettar kılmak lazımdır ki orada mururu zamanı durduracak bir muamele yapılması imkânı hasıl olsun; böyle bir mahkemeye iptidaen selahiyyet verecek tahkikat yaptıрмаğı kanun adliye vekiline vermiştir. Takibat icrası adliye vekâletinin talebine bağlı olan hallerde muhakeme yapacak mahkemeyi adliye vekâletinin tensip ve tayin edeceğini gösteren hüküm de (mer'iyet K. M. 1) bu istintacı müeyyettir.

Sureti umumiyede varid olan bu tarzı rüyet tamiki mesele edildiği zaman bir dereceye kadar muhik görülür; çünkü bu maddelerde mevzuu bahsolan suçlarda millî mahkemelerin ademi selahiyyeti mutlak değildir:

Bir defa 3 üncü madde Türkiyede suç işleyip de ecnebî memleketlerde mahkûm olanlara dairdir. Böyle bir hadiseye daha adliye vekili muttali'olmadan suçun işlendiği yer müddeîi umumisi takibat icra etmek ve maznunun mudafaası üzerine vaziyetin maddei mezkûredeki şeklinden, yani fili vaki hasebiyle Türkiye haricinde mahkûm olduğundan, malumat alarak adliye vekâletine müracaat eylemek ihtimali daha ziyade ve daha tabiidir. Böyle bir mudafaanın tevhit eylediği zaruretle müddeîi umuminin müracaatı üzerine adliye vekâletinin icrayı takibat zımnındaki muvafakati - ki kanun talep diyor - bir izin ve mezuniyet addedilebilir mi? edilemezse sırf vaz'ıyyeti kurtarmak için bir meselei müste'hire addeylemek imkânı hiç yoktur. O halde hiç müessir olmayan ve tahkikatın cereyanı mutadî cümlesinden bulunan muamelattan olacak.

4 üncü maddenin 3 üncü fıkrasında ve 6 ncı maddede ise ad-

liye vekilinin talebi ancak failin Türkiyede tutulması haline makturdur. Failin Türkiyede tutulması halinde ise, derdest mahalli olmak itibariyle, bir mahkeme ve bir müddei umumî için zaten selahiyyet tahakkuk eylemiştir. (C, Mu, U; Ma, 10; delaletiyle, Ma, 9; fıkra, 1).

Adliye vekilinin 4 üncü maddenin ikinci fıkrasıyla 7 inci maddeye inhisar eden selahiyyetinde de, hariçte işlenen suçların memleket dahilinde vereceği neticeler veya merbutatı vesilesiyle bir selahiyyet varit bulunacağından (C. M. U. Ma, 12) kat'i nazar bu gibi meselelerde en son ikametgâh mahkemesinin, ve o da olmadığı halde cürüm işlenen memlekete en yakın millî mahkemenin selahiyyeti kanunen kabul edilmiş (C, Mu, Us, Ma. 9, fıkra, 2; Ma, 10, fıkra, 2) bulunduğuna göre bu ihtiraz ve tevekkiler hiç bir vakit birer vahimeden daha ileri gidemez.

Bu suçlara adliye vekilinin daha evvel ıtılai müsteb'at değildir: O gibi hallerde de resen bir emir verebilir; nitekim alel'ade ahvalde icra ettiği idarî nezaret de bundan başka bir şey değildir. O halde bu maddelerde münderiç suçlardan dolayı takibat icrasını mutlaka adliye vekilinin musabakatine talik ederek müddei umuminin vecibesini sırf vicdanî bir müeyyideye rapteimekten ise "adliye vekâletinin emir veya mezuniyetiyle," imkânı takibat kabul olunarak hem adliye vekilinin nezareti hem de müddei umuminin takip selahiyyeti kabul edilse daha muvafık olur.

Kanunumuzun hukukî tabirat istimalinde, ve onu bir lehceye ircadaki laubaliliği bu hususta da pek âlâ göze çarpmaktadır. Zira mururu zamanı durduracak hadiseyi kanunun metninde (K. C. Ma. 107) mezuniyet olarak zikretmiş iken asıl ahkâmın tafsilinde bazan "izin," (K. C. Ma. 160) bazan mezuniyet," (K. C. Ma. 268) ve hatta bazen de "emir ve mezuniyet," (hakimler K. Ma. 24) gibi tabirler kâfi değilmiş gibi bazen de "talep," kelimesiyle ifade ederek-biraz evvel tafsil ettiğimiz vechile-bihakkın başka türlü anlayışa saik oluyor.

Bitmedi

Vehbi